

ورووژانا ره‌گه‌زیه‌رستانه د گووتارا نه‌ته‌وه‌ییا مه‌لاخه‌لیل مشه‌ختیدا

کامران ابراهیم خلیل و شقان قاسم حسن

پشکا زمانئ کوردی، فاکولتیا زانستین مروڤایەتی، زانکویا زاخۆ، هەرێما کوردستانی-عیراق

((مێژوویا وه‌رگرتنا فه‌کولینی: 4 تیرمه‌هه، 2021، مێژوویا ره‌زامه‌ندیا به‌لاکترنئ: 12 ایلولئ، 2021))

پۆخته

هه‌رچه‌نده‌ کو ره‌گه‌زیه‌رستی دیارده‌کا که‌قنه‌، لئ نه‌ۆ ب ئیک ژ مه‌زنترین گرتین رۆشنبیری و ئایدیۆلۆژی و سیاسین جیهانا هه‌قچه‌رخ ده‌یته‌ هژمارتن. ئەده‌بیاتا پیرانیا ملله‌تین جیهانی چ وه‌ک ئایدیۆلۆژیا، چ وه‌کو ورووژان و کارقه‌دان یان ره‌تکرن و دزایه‌تیکرن تیکه‌لی هزر و ئاراسته‌یین ره‌گه‌زیه‌رستی بووینه. جارنا نفیسکار و شاعرین کورد ئی ل ژیر فشاره‌کا زیده‌ و وه‌ک کارقه‌دان و ورووژان گووتاره‌کا ره‌گه‌زیه‌رستانه‌ تیکه‌لی گووتارا خو یا نه‌ته‌وه‌یی و نیشتیمانی کرینه. (مه‌لاخه‌لیل مشه‌ختی) ئی ئیکه ژ شاعرین نویین کورد کو جارنا گووتاره‌کا ره‌گه‌زیه‌رستانه‌ د شاعرین ویدا ده‌یته‌ دیتن. ئەف فه‌کولینه‌ ل ژیر نافی(ورووژانا ره‌گه‌زیه‌رستانه‌ د گووتارا نه‌ته‌وه‌ییا مه‌لاخه‌لیل مشه‌ختیدا) هه‌ولدانه‌که‌ بۆ به‌رجسته‌ ئه‌گه‌رین سه‌ره‌لدان و دیارکرن سیمما و تایبه‌تمه‌ندی و ژیده‌رین ئەفی گووتاری. ئەف فه‌کولینه‌ ل سه‌ر ئەفی گریمانه‌یی هاتییه‌ ئافاکرن کو گووتاره‌کا ره‌گه‌زیه‌رستانه‌ یا ئاراسته‌کری د شاعرین مه‌لاخه‌لیل مشه‌ختیدا ده‌یته‌ دیت، لئ ئەفه‌ ره‌گه‌زیه‌رستییه‌کا ئایدیۆلۆژی نینه‌ به‌لکو پتر ورووژان و کارقه‌دانه‌کا ده‌مکییه‌. د ئەفی فه‌کولینیدا پشتبه‌ستن ل سه‌ر میتۆدا وه‌سفی شروڤه‌کاری هاتییه‌کرن.

به‌یفتین سه‌ره‌کی: ره‌گه‌زیه‌رستی، جوداکارییا ره‌گه‌زی، نه‌ته‌واپه‌تی، گووتارا، ورووژان

1- پێشه‌کی

هه‌لسوکه‌وت و ره‌فتارین ره‌گه‌زیه‌رستانه‌ هاتییه‌ ده‌ستنیشانکرن. ملله‌تی کورد ئی، ئیک ژ ئەوان ملله‌تانه‌ کو بوویه‌ قوربانیی سه‌ره‌ده‌رییا ره‌گه‌زیه‌رستانه‌ و جوداکارییا ره‌گه‌زییا نه‌ته‌وه‌یین ده‌ورو به‌ر، له‌وما گه‌له‌ک جارن وه‌ک کارقه‌دانه‌ک ل هه‌مبه‌ر ره‌فتارا ره‌گه‌زیه‌رستانه‌یا نه‌ته‌وه‌یین ده‌ورو به‌ر؛ گووتاره‌کا ره‌گه‌زیه‌رستانه‌ د به‌ره‌می هه‌نده‌ک شاعر و نفیسه‌رین کورداندا خویا بوویه‌ کو پیدقی دویقچوون و فه‌کولینیه‌.

هه‌رچه‌نده‌ ره‌گه‌زیه‌رستی دیارده‌کا که‌قنه‌ و ب درێژیا مێژووئی ب ئاواپین جودا جودا ده‌یته‌ دیتن، لئ ل ئەفی سه‌رده‌می ب ئیک ژ مه‌زنترین گرتین رۆشنبیری و ئایدیۆلۆژی و سیاسی ده‌یته‌ ل قه‌له‌مدان. ژماره‌کا به‌رچاف ژ وه‌لاتین پێشکه‌فتی به‌شه‌کی مه‌زن ژ فه‌کولینین خو پین سۆسیۆلۆژی و په‌روه‌ده‌یی بۆ چاره‌سه‌رکرن ئەفی گرتی ته‌رخان دکهن. هه‌ر وه‌ها ل ئەقان وه‌لاتان سزایین توند بۆ

د- گرنگترین سیمایین گوتارا رهگه زپه رستانه یا مشهختی چنه.

و- مشهختی ب کیژان رهوت و سه رچاوه یین رهگه زپه رستیا بهری خو کاربگر بوویه.

ه- نارمانجا قه کۆلینی: دیارکرنا گوتارا رهگه زپه رستانه یا (مهلاخه لیل مشهختی) و هۆکارین سه رهلدان و چه وانیا ئه قی گوتارییه.

1-5- په یکه ری قه کۆلینی:

ئه ف قه کۆلینه ژبلی پيشه کیی ل سه ر دوو ته وه ران هاتییه دابه شکر. ل ته وه ری ئیکی دویچوونا چه مک و تیگه هی رهگه زپه رستی هاتییه کرن، باسی جیاوازییا رهگه زپه رستی و جودارکاریا رهگه زیی هاتییه کرن، هه ره ها گرنگی ب په یوه ندییا ناسیونالیزم و رهگه زپه رستی و پيشینه یا رهگه زپه رستی ب تاییهت ل عیراقی هاتییه دان. هه ر ل ئه قی ته وه ری باسی پيشینه یا گوتارا رهگه زپه رستانه یا دژه عه ره بی د ئه ده بیاتا ده قه ری، ب تاییهت ئه ده بیاتا فارسیدا هاتییه کرن. ل ته وه ری دووی باسی په یوه ندییا گوتارا نه ته وه یی و رهگه زپه رستانه د شعرین مشهختیدا هاتییه کرن. فاکته رین سه رهلدا نا گوتارا رهگه زپه رستانه یا مشهختی و سیمایین ئه قی گوتاریی زی بووینه جهی ییته پیدانی. ل دووماهیی زی باسی کاریگه ریا شعوبیان و ئاریا په رستی نو ل سه ر گوتارا نه ته وه ییا مشهختی هاتییه کرن.

2- رهگه زپه رستی، چه مک و سنوور

1-2- رهگه زپه رستی دناقه را ئیکزینۆفۆبیا و جودا کاریا رهگه زیدا:

1-1-2- ئیکزینۆفۆبیا:

گه له ک قه کۆله ر و زانا سه رهلدا نا رهگه زپه رستی بۆ ترسا مرۆقان ژ بیانیان (ئیکزینۆفۆبیا) زفراندیه. جارنا مرۆقان ترسا هندی هه بوویه کو یین بیانی بهین و

(مهلاخه لیل مشهختی) ئیک ژ ئه وان شاعرین نه ته وه یی یین کورده کو جارنا ل ژیر فشارا زیدیه یا شو قینییهت و رهگه زپه رستییا عه ره یین نه ته وه په رست ل عیراقی؛ ژ چوارچووقی نه ته وایه تیی دهرکه فتیه و په نا بۆ زمانه کی توند بریه کو ب ئاشکراییا سیمایین رهگه زپه رستی پيقه دیارن، له وما فه ره دویچوونا زه مینه و هۆکار و ره هه ندىن ئه قی گوتارا رهگه زپه رستانه یا شاعری بهیته کرن.

1-1- نا فونیشانی قه کۆلینی: (ورووژانا رهگه زپه رستانه د گوتارا نه ته وه ییا مهلاخه لیل مشهختیدا)، ئه ف قه کۆلینه هه ولدانه که بۆ به رجسته کرنا گوتارا رهگه زپه رستانه یا مشهختی کو وه ک ورووژانه ک د زه مینه یا گوتارا وی یا نه ته وه ییدا خویا بوویه، زیده بارى دویچوونا هۆکارین سه رهلدان و نارمانج و جورئ ئه قی گوتاری.

2-1- ریبازا قه کۆلینی: د ئه قی قه کۆلینییدا پشتبه ستن لسه ر ریبازا (وه سفی - شرۆقه کاری) هاتییه کرن.

3-1- گریمانیه قه کۆلینی: ئه ف قه کۆلینه ل سه ر ئه قی گریمانیه یی هاتییه ئافاکرن کو گوتاره کا رهگه زپه رستانه یا ئاراسته کری د شعرین مهلاخه لیل مشهختیدا دهیته دیتن، لی ئه قه رهگه زپه رستییه کا ئایدۆلۆژی نینه، ب تنی ورووژان و کارقه دانه کا ده مکیه.

1-4- پرسیارین قه کۆلینی:

أ- ئایا مشهختی ژ سنوورئ گوتارا نه ته وه یی دهرکه فتیه و به ره ف رهگه زپه رستییه چه یوه؟
ب- هۆکارین سه ره هلدا نا گوتارا رهگه زپه رستانه د شعرین مشهختیدا چنه؟

ج- رهگه زپه رستییا مشهختی ئایدۆلۆژییه یان ورووژان و کارقه دانه.

وەلاتەکی بۆ وەلاتەکی دی سیمایی خۆ دگۆهریت، ل دویف باوەری و پیرۆزین ھەر جفاکەکی کراسەکی نوی دکەتە بەر خۆ، لەوما پیناسەکرنا رەگەزپەرستی کارەکی ب ساناھی نینە. گەلەک زەحمەتە کو ئەم بشپین جفاکەکی ببینن کو رەگەزپەرستی تیدا نەبیت، ھەر وەسا ھەمی جفاک د ئاستەکی رەگەزپەرستییدا نین، ئانکو جیاواز دناقبەرا وانا ھەبە .

دشپین ژ روانگەھەکا سۆسیۆلۆژی و زۆر ب گشتی بیژین ((رەسێزم ئانکو رەگەزپەرستی باوەری ھەبوونە ب ھندی کو نەژادەک باشتەر ژ نەژادین دی و ب ئاواپەکی سروشتی نەژادین دی ژ ئەقی نەژادی نزمترن)) (شفر، 1391، ص120). رەگەزپەرستی ئەو ھزر و باوەری و کریارن کو بەھایی کۆمەکا دیارکری یان تەخەکا دیارکری ل سەر کیستی کۆم و تەخین دی بلند دکەت، ئەقە ژی ل سەر بناغی ھندەک تاییبەتمەندی و ئەدگارین میراتگری کو پەپووەستن ب شیان و سروشت و نەریتین وانقە، ھندەک جارن ژ پشتبەستنی ل سەر رەنگی بیستی، روشنبیری، جھئ ئانکجی بوونی، نەریت یان زمان و باوەریان دکەت (عاشور، 1986، ص4)، کەواتە رەگەزپەرستی چەند تاییبەتمەندی سەرەکی ھەنە، ئەو ژی رەتکرن و جیاوازی و خۆسەپاندنە، ب دەربەرینەکا دی ((ژ لایەکیقە رەتکرنەکا ریشەییە بۆ ھەبوونا یین دی و ژلایەکی دیقە جیاوازییە، ئامانج ژئ زالبوون ل سەر کەسانین دییە)) (عاشور، 1986، ص12) ل قیڑی دقیت ئەم باسی جیاوازییە چەمکی کلاسیکی رەگەزپەرستی ل گەل چەمکی نوی وئ بکەین. رەگەزپەرستی کەقن ل سەر بناغی نەوہکەھییا رەگەزبیا مرۆقان ژ لاین بایلوجیقە ئاقابوویە، ئانکو پشکەفتی بوون و پاشکەفتی بوونا مللەتان ب تاییبەتمەندی و ان یین جەستەییقە ھاتیبەگریدان. ب قی رەنگی نەژادەک دئ ب بلندتر و

بەشدارین د سامانی نازەلی و کشتوکالیی جھئ ئانکجیبوونا وانا بکەن و ببنە مەترسی ل سەر ئاسایشا وان یا خوراک. جارن ژئ ئەف ترسە ل دەف وان ھەبوویە کو یین بیانی نەخۆشپین نوی ل گەل خۆ بینن و ببنە ئەگەرئ بەلاقبوونا ئەوان نەخۆشیان د ناف ھۆزا وانا، جارن ژئ ترسیانە کو ئەو مرۆقین بیانی بەین و گۆھرینئ بیخەنە دابونەریت و باوەریین وان، ئانکو ب گشتی ژیدەرئ ئیکزینۆفۆبیایی ترس ژ بیانیان و نەقیانا وانە (نیما، 2016، <https://real-sciences.com>). ھەر چەندە کو جیاوازی ھەبە دناقبەرا رەگەزپەرستی و ترس ژ بیانیان، رەگەزپەرستی ل سەر بناغەییەکی ئەتییکی سەرھلدەت و ئیکزینۆفۆبیا پەپووەستە ب جھئ ژدایکبوونا کەسی، لئ گەلەک جارن ئەم دشپین وان وەک ھەقواتا بکاربەینن (ویکیبیدییا، 2021، رھاب الجاناب، <https://ar.wikipedia.org/wiki> ئەف چەند د راگەھاندن و بەرنامەین کاری (کونگرا جیھانییا نەھیلانا رەگەزپەرستی و جیاوازییا رەگەزی و نەفرەتلیکرن بیانیان و دیاردین پەپووەست) خویا دبیت کو ل ژئ چاقدیرییا نەتەوہیین ئیکگرتی ل سالا 2001 ل باشووری ئەفریقیا ھاتیبە سازکرن. ھەر ل دەستییکا ئەقی راگەھاندنی ئەف بابەتە ھاتیبە نازراندن: (مە باوەری ب ھندی ھەبە کو رەگەزپەرستی و جیاوازییا رەگەزی و نەفرەتکرن ل بیانیان و دیاردین دیین پەپووەست ب دەمارگیری ل سەر بناغی رەگەز و رەنگ و رەچەلەک و پیکھاتا ئەتییکی و نەتەوہیی چیدین...) (اعلام الامم المتحدە، 2003، ص11). ب دەربەرینەکا دی نەفرەتکرن ل بیانیان ژئ تا رادەییەکی زۆر دجیتە چوارچوئی رەگەزپەرستی.

2-1-2- رەگەزپەرستی:

رەگەزپەرستی ژ جفاکەکی بۆ جفاکەکی دی، ژ

رهگه زپه رستتيا تيوري، نانكو رهگه زپه رستتيا باوهرمه نډانه و يا دي رهگه زپه رستتيا ئا فراندي نانكو دهمارگيرييا رهگه زپه رستانه يه كو هندهك جار ان ب ديارده يه كا په يوه ست ب دهورونناسيا كؤميفه دهپته ل قه له م دان و هندهك جار ان زي بنياته كي تا راده يه ك هشيرانه و هايدارانه هه يه (باليار، 1394، ص4)، واته هم نه شپين نه و نه ثيان و گو تارا رهگه زپه رستانه يا كو ژ باب و بايپرانقه گه هشتيه نه وه پين نوي يان نه و گو تارا رهگه زپه رستتيا كاتي كو ژ نه جامي فشار و سته ما داگيركهران پهيدا بوويه؛ بينينه ريزا نه و رهگه زپه رستتيا ئايدؤلؤزي و بهرنامه بو دارشتتيا كو ل هندهك وهلاتين جيهاني سهرهلدايه.

2-1-3- جوداكاريا رهگه زي:

رهگه زپه رستتيا ل نه وي ده مي دچپته قوناغه كا مه ترسيدارتر كو بگه هته ئاستي جوداكاريا رهگه زي، واته ده مي كو لايه ني رهگه زپه رستتيا د جقاكه كيدا بالاده ست بيت، فيجا چ ب ريكازورينه بووني يان زالبوونا وي ل سهر ده سته لاتن. ده مي هم بشپين بيژين ((رهگه زپه رستتيا جوره خو ب بهر زانينه كه، سهروكانيا وي نه وه كؤمه كا ده ستني شانكري وه سا هه ست پي بكن بلن دترن ژ پين دي و هه ول بدن نه قئ هه ستني شه گو هيزنه ناف واقعي سياسي و جقاكي و ئابوري)) (عاشور، 1986، ص12)؛ ل نه وي ده مي رهگه زپه رستتيا دچپته قوناغا جوداكاريا رهگه زي، چونكه ئيدي ب تني هه سته ك نينه د دهوروني كؤمه كا مرو فاندان يان تشته كي شه شارتني نينه د بي ئاگه هيا كؤميدا، بهلكو دبپته به شهك ژ سياسه تا جقاك يان وهلاته كي دياركري .

ده مي لايه نه ك ب هزر و ئايدؤلؤزيين خو پين رهگه زپه رستانه ده سته لاتا سياسي بده ستفه ده نييت، ب هه مي رهنگان هه ول دده ت هه مي بواريين ژيانن

باشتر ژ نه ژاده كي دي هپته ل قه له مډان. ل ده سايايا پينجيان ژ سه دي بيستي يشتي دويچوون و قه كؤلينين زانستي، نه ف گرنگيا نه ژادي بهر هف لاوازيقه چوويه، لي نه ف بي بهابوونا چه مكئ نه ژادي د جيهانا هه فچرخ نه بوويه نه گه ري داويه اتا رهگه زپه رستتيا، بهلكو ره ف تاريين رهگه زپه رستتيا نوي ل سهر بناغه يين رهگه زپه رستتيا كه فن خويا بوينه و هندهك زانايان هه ولدايه پيناسه يه كا نوي بده نه رهگه زپه رستتيا، ئيدي نه ف ئاراسته پين رهگه زپه رستتيا هه مي ئاقونيشانين كه ليشه يي (Stereotype) بخؤفه دگريت، واته ب تني گروپين نه ژا ديپين بايلؤجي ناچنه بن سببه را رهگه زپه رستتيا، بهلكو رهگه زپه رستتيا گروپين ئايني و مه زه بي و زما ني و نه ته وه يي و كه لتوري زي دكه ته ئارمانج، نانكو رهگه زپه رستتيا ل سهر بناغه يين تايه تمه نديين نه بايلؤجي، واته ژ لايي سياسي و جقاكه ده پته پيناسه كرن (علوي، 2015، <https://www.bbc.com>).

رهگه زپه رستتيا هه مي ده مان د ئاسته كي دياركريدا نينه، جارنا رهگه زپه رستتيا نايته نه گه ري دروستبوونا شه ر و كوشتارين مه زن، نانكو ژ ئاستي جوره جياوازيه كي دناقه را رهگه زين جقاكيدا دهر باز ناييت. هم دشپين وهك نمونه باسي (social separation) بكه ين كو ((بريتيه ژ جوداكرنا هه رهگه زه كي ژ يي دي و مه به ست ژ نه قئ چهندي نه هيلانا تيكه ليه يه دناقه را رهگه زين جودادا، مه رج نينه نه ف جوداكرنه هه قده م بيت ل گل چه وساندنا رهگه زي)) (عاشور، 1986، ص17)، نانكو هم نه شپين نه قئ رهگه زپه رستتيا بيه ينه ريزا نه و رهگه زپه رستتيا كو دبپته هيفيني دروستبوونا جينؤسايد و پاكناوا نه ژادي ل هندهك جقاكاندا .

وهك بير و باوهر زي دقپت هم دوو جورين رهگه زپه رستتيا ژ هه ف جودا كه ين، نه و زي

بهرامبهر کوردان د جفاکی عراقیدا نینه، چونکه د حاله تی ئیکی دا هیج لایه نه کی دهسته هلات ل سهر لایه نی دی نینه، ئانکو ههر ئیک ل جفاکه کی جیاوازا دژیت، لی د حاله تی دووپییدا مه ترسییا ژناقچوونا کوردان ل سهردهستی عه ره بان هه یه و جیاوازییا ره گزی ب ئاشکرایی به رجسته دبیت.

دهمی ئەم باسی جودا کاریییا ره گزی دکهین، روویه کی دین ره گزیه رستی به رجسته دبیت، ره گزیه رستی ب داگیرن و کلونیالیزمیقه دهیته گریدان، ئیدی ئەم دشین بیژین ره گزیه رستی (ئه وه کو داگیرکه ر یان ئەو کۆما بالاده ست و خودان دهسته هلات هه ولده ت ب ریکا دانانا یاسایین جوراوجور به رزتربوونا نه ژادی و شارستانییا خو ل سهر ئانجیین جهی داگیرکی بسه پین و هنده ک ماف و شایسته یان بده ستقه بینن کو ئانجیین ره سه نین ئەوی جهی ئەو مافه نه بن...). جارنا ژي ئەوه کو که مینه یه ک حوکمی ل زۆرینه یا خه لکی بکه ت، ل سهر ئەقی بناغی کو د هنده ک سیفه تاندا ژ هه ف جودانه. ههر وه کی ئەو ره گزیه رستییا ل باشووری ئەفریقیا دهاته پی ره کرن، له وما هنده ک زانا دبیزن ههر ههر کۆلونیالیزمه ک دبیته ئەگه ری سهرهلدانا ره گزیه رستی، لی ههر ره گزیه رستییه ک به ره می کۆلونیالیزمی نینه (عاشور، 1986، ص 12).

هنده ک زانا ژي ب نیرینه کا گشتیتر ته ماشای جودا کاریییا ره گزی دکه ن، ب دیتنا وان ههر جودا کاریییه ک یان گۆهرینه ک یان ب باشتر زانینه ک ل سهر بناغی ره گزی و رنگ و نه ته وه و ئەتیک و ئایین و زمانی کو ببیته ئەگه ری لاوازوونا بنه مایین دانپیدان ب مافین مروقی و ئازادیین سیاسی و مفا وه رگرتن ژي د بواری سیاست و کۆمه لایه تی و ئابورییدا؛ دچیته چوارچوخی جودا کاریییا ره گزییدا

بکه ته مه میدانا ره نگه دانا هزرین خو یین ره گزیه رستانه، ههر چه نده کو ئەف ریکار و سه ره ده ریه ژ جهه کی بو جهه کی جیاوازن، واته (جارنا بریتیه ژ هنده ک کریارین ره گزیه رستانه و سه ره ده ریین نادا پیه ره رانه کو ل به رامبهر کۆمه کا ئانجییان دهینه پی ره وکرن ژ به ر په یوه ستبوونا وان ب ره گزیه کی جیاوازه و جارنا ژي دچیته چوارچوخی ئاراسته یا ره گزیه رستانه کو سیسته مه که ژ بیروباوه ران ب ئاویه کی ئاشکرا و فه بر پشته فانییا ریکارین ره گزیه رستانه دکه ت) (مارشال، 2000، ص 1046)، ئانکو چیدبیت ره گزیه رستی وه کو ره گزیه رستییا نازیین ئەلمانی یین سه ره ده می هیتله ری رۆهن و ئاشکرا بیت و چیدبیت وه کو ئەوی ره گزیه رستییا کو رژیما به عسی ل هه مبه ر کوردان پی ره وکری، ره گزیه رستییه کا فه شار تی ل ژیر نافونیشانی نه ته وایه تی و نیشتمانی و ئایینی یین جودا جودا بیت، لی ب شیوه به کی گشتی لایه نی بالاده ست ل سهر روانگه ها هزرین خو یین ره گزیه رستانه سه ره ده ری ل گه ل لایه نی بنده ست دکه ت و هه ولا هه لاندن یان گونجاندن، یان ژناقبرن یان گۆهرینا ره گزی بنده ست دده ت. ل قیری ره گزیه رستی ته قلی جیاوازییا ره گزی دبیت.

ئەم نه شیین ب ته مامه تی جودا کاریییا ره گزی ژ ره گزیه رستی جودا بکهین، ئانکو جیاوازییا ره گزی ب خو به ره می ره گزیه رستییه، لی ئەم نه شیین نکۆلی ل هندئ بکهین ده می ره گزیه رستی دچیته قوناغا جودا کاریییا ره گزی؛ ئیدی ههر وه لات یان کۆمه لگه هه ک دکه قیته به ر مه ترسییا شه ر و کوشتن و ناسه قامگیریییا سیاسی و جفاکی، ئانکو هه بوونا هزرین ره گزیه رستییا ئیسلامی ل به رامبهر مروقی رۆژئاقایی، ئەو مه ترسیا ره گزیه رستییا عه ره بی

ميژوونفيسان هولدايه ئه قى چهندي بسه لمين كو رهگه زپه رستي وهكي گووتاره كا تيوري و ديارده كا جقاكي د مهيدانا ناسيونا ليزمي دا خويا بوويه. ل دويش ئه قى نيريني ئه گهر ناسيونا ليزم ته نها فاكته ري سرهلدانا رهگه زپه رستي نه بيت، لي مهرجه كه ژ مهرجين په يدا بونا وي (باليار، 1394، ص 2).

ئيك ژ فاكته ري ديي پي كفه گر يدانا رهگه زپه رستي و ناسيونا ليزمي، بكارهينانا خرابا ناسيونا ليزمي ژ لايي رهگه زپه رستانه، چونكه ((پرانيا جارن ري كخراويي رهگه زپه رست نكولي ل رهگه زپه رست بونا خو دكن و ل جهن هندي كو بيژن ئه م رهگه زپه رستين، ديژن ئه م ناسيونا ليزستين و ديژن ئه ف دوو چه مكه ژ هه فدوو جودانه. قيجا چيديت ئه قه تاكتي كه ك بيت يان نيشانه يا ترسا رهگه زپه رستان بيت ژ بكارهينانا زاراخان.)) (باليار، 1394، ص 2).

پي كفه گر يدانا رهگه زپه رستي و ناسيونا ليزمي ژ لايي ميژوويي كه كاره كي دروست نينه، چه مكي رهگه زپه رستي گه لك كه فتره ژ نه ته وايه تي. ئه گهر چه مكي نه ته وايه تي ل داويي سدي هه ژ دي سرهلدا بيت، مروفايه تي هه ژ ده ستي كا ميژوويي به رنياس قوربانيا رهگه زپه رستي بوويه. د شارستانيه ت و ده قري جودا جودايي جيهاني رهگه زپه رستي ب ئاويي جودا ده يته دي تن. زانا دده نه ديار كن؛ زاراي رهگه زپه رستي (Race) ل گه ل ناسيونا ليزمي سرهلنه دايه، هه ژ سدي سيژ دي زاييني هه بوويه، لي واتايه كا ئه تيكي نه بوويه و ل سدي هه قدي ب به رفره هي هاتييه بكارهينان و ئيدي بنه مال و هوز بخو قه گر تينه و بوويه هه لگري واتايا رهگه زپه رستي، ئه قه ل ئه وي ده مي كو سرده مي نه ته وايه تي ژ سدي هه ژ دي ده ست پي كرييه (الجنديل، 2012، <https://www.almqaal.com>).

(عاشور، 1986، ص 15)، ئانكو ئه م دشين بيژن ل هه ر جقا كه كي ئه گهر تاكين نه ته وه يان پي كه اته كا بنده ست هه ستي ب هندي بكن كو تاكين نه ته وه يان پي كه اته بالاده ست هنده ك ماف و ده سته لات هه نه كو ئه و ئي بي به شن؛ د ئه وي جقا كي دا جودا كارييا رهگه زي هه يه.

هه ر چه نده كو رهگه زپه رستي ديارده كا گه لك كه فنه، لي وه سا دياره ل سرده مي نو و ب تايه ت ل سدي بيستي ل گه لك وه لاتين جيهاني رهگه زپه رستي بوويه ئه گهر جياوازييا رهگه زي و وه كو ئاريسا سره كييا جقاكي هاتييه ته ماشاكرن. ري كفه فتنا نافده وله تي بو نه هيلانا كونه هباريا جياوازييا رهگه زي، باس جياوازييا رهگه زي و سزايي وي كرييه — ئه قه ئي ل دويش برپارا ده سته يا گشتيا نه ته وه يي ئي كرتي ل سالا 1973 كو ل سالا 1976 چوويه باري جيه جيكريدا — و جياوازييا رهگه زي ب مه ترسيه كا مه زن ل سر ناشتي و ناسايشا نافته ته وه يي ل قه لم دايه. ماددا دوويي ژ ئه قى ري كه فتن ديژيت: (تاوانا جياوازييا رهگه زي بريتيه ژ كريارن نه مروفايه كو ب مه به سته جيجيركن و به رده واميدان ب خو سه پاندا گروه كي رهگه زي ل سر گروه كي دي رهگه زي و چه وساندا وان ده ينه پيره كن (مكتب حقوق الانسان جامعه منيسوتا، 1974، <http://hrlibrary.umn.edu>).

2-2- په يوه نديا رهگه زپه رستي ل گه ل ناسيونا ليزمي:

ل گه ل ئه و وه رار و گه شه كرنا كو ناسيونا ليزمي ل سدي بيستي ب خو قه دي تي و هه فته ريب بوونا وي ل گه ل ئيدي لوژيي رهگه زپه رستانه ل هه مان سه ده يدا، به رده وام ئه ف بابه ته هاتييه ئازراندن كو ناسيونا ليزم ئانكو هه ستي نه ته وايه تي ده روازيه كه بو سرهلدانا رهگه زپه رستي و جياوازي رهگه زي. (هنده ك

هه‌یه، ب نزمی ته‌ماشه‌ی بهایی کولتووریین ملله‌تین دی دکه‌ت و هه‌ول دده‌ت بهایی که‌له‌پووری ملله‌تین دی کو هه‌ولا پاراستنا که‌له‌پووری خۆ دده‌ن، کیم بکه‌ت. په‌نایی بۆ داموده‌زگه‌هین فه‌رمی وه‌کو په‌روه‌ده‌یی دبه‌ت ژ بۆ سه‌پاندنا ستانده‌ریین خۆ ییین نه‌ته‌وه‌یی ل سه‌ر ملله‌تین دی، ناقه‌په‌کی دناقه‌هرا خۆ و جیهانیدا دادنیت و شیانا دیتنا واقع و راستیی ژ ده‌ست دده‌ت(علوی، 2015، <https://www.bbc.com>)، نه‌قه‌هه‌می به‌لگه‌نه‌کو ناسیونالیزما تونده‌وه‌یه‌قیینی سه‌ره‌لدانا ره‌گه‌زه‌رستی و جیاوازییا ره‌گه‌زه‌یه.

ل څیری فه‌ره ناسیونالیزما گروپین بالاده‌ست ژ ناسیونالیزما رزگاربخواز و ملله‌تین بنده‌ست به‌یه‌ته جوداکرن ((ب چ ره‌نگان مه‌ نه‌ف مافه‌ نینه ناسیونالیزما گروپی خودان ده‌سته‌لات ل گه‌ل ناسیونالیزما گروپی بنده‌ست، ئانکو ناسیونالیزما ئازادبخواز ل گه‌ل ناسیونالیزما ده‌سته‌لاتخواز وه‌که‌ه‌ف بکه‌ین، لی ل گه‌ل هندئ ژئ وه‌که‌ه‌فی دناقه‌هرا واندا هه‌نه، خۆ نه‌گه‌ر هه‌نده‌ک وه‌که‌ه‌قیین بچویک بن. هه‌ر وه‌سا ده‌قیته‌ نه‌م دانپیدانی ب نه‌فی واقعئ نه‌خۆش ژئ بکه‌ین کو ناسیونالیستین رزگاربخواز پشته‌ی دگه‌هه‌نه‌ ده‌سته‌لاتئ؛ دبه‌نه ناسیونالیستین ده‌سته‌لاخواز، هه‌ر نه‌قه‌ ژئ بوویه نه‌گه‌ر کو باسئ هه‌بوونا بنه‌مایین سته‌مگه‌رانه‌ ده‌می بزاقین ناسیونالیزمیدا (به‌یه‌ته‌کرن)) (بالیار، 1394، ص 18-19). نه‌و دشیین بیژین ناسیونالیزما کوردی وه‌کو ملله‌ته‌کی بنده‌ست و سته‌ملیکری ناچیه‌ته چوارچووقئ ره‌گه‌زه‌رستی، لی نه‌و ناسیونالیزما کو ل تورکیین یان عیراقئ ژ لاین ده‌سته‌لاتدارانه‌ هاتیه‌به‌ پی‌ره‌وکرن دچنه چوارچووقئ ره‌گه‌زه‌رستی و جیاوازییا ره‌گه‌زه‌یدا، ل هه‌مان ده‌مدا نه‌ف مه‌ترسییه هه‌یه‌ کو نه‌گه‌ر رۆژه‌کی کورد ببه‌نه نه‌ته‌وه‌یه‌کی

سه‌ره‌اری هندئ کو گه‌له‌ک رۆشن‌بیرین پیشکه‌فتیخواز و کوسمۆپۆلۆنیان ب تاییه‌ت ل نه‌وروپا، وه‌کی نه‌خۆشیه‌کی ته‌ماشه‌ی ناسیونالیزمئ دکه‌ن و وه‌سا هه‌زدکهن کو ناسیونالیزم بریتیه‌ ژ نه‌قیان و نه‌فهره‌تکرن ل که‌سئ به‌رامبه‌ر، لی ییدقییه بیژین کو نه‌ته‌وايه‌تی ل ده‌ف گه‌له‌ک ملله‌تان چه‌ژیکرنه‌کا گه‌له‌ک به‌یه‌زه و دبیه‌ته ئیله‌مامه‌ک بۆ قوربانیدان و خۆگۆریکرنئ. هه‌ر وه‌سا به‌ره‌مه‌ین نه‌ته‌وه‌یه‌ی – جفاکی وه‌کو هۆزان و به‌ره‌مه‌ین فه‌گی‌رانکی و مۆسیقا و هونه‌رئ شیوه‌کارین ب هزاران ره‌نگان نه‌فی چه‌ژیکرن و قیانی نیشان دده‌ن. کیم جاران نه‌م به‌ره‌مه‌ین ناسیونالیزمئ دبینین کو ده‌ربرینئ ژ ترس و نه‌فهره‌تلیکرنئ بکه‌ن. ته‌نانه‌ت ل ده‌ف ملله‌تین بوویه‌نه قوربانئ نه‌مه‌ریالیزمئ و بیانۆییا هه‌بوونا هه‌سته‌ی نه‌فهره‌تلیکرنئ ل به‌رامبه‌ر ده‌سته‌لاتدارین نه‌مه‌ریالی ل جه‌م وان هه‌یه، ب سه‌رسورمانقه‌ دبینین نه‌فهره‌تلیکرن د ده‌ربرینین وان یین نه‌ته‌وه‌یه‌یدا گه‌له‌ک کیمه‌ (اندرسون، 2009، ص 143).

سه‌ره‌اری هندئ کو گریدانا ره‌گه‌زه‌رستی و ناسیونالیزمئ کاره‌کی ره‌وان نینه، لی فه‌قه‌تاندا وان ژ هه‌قدوو ژئ به‌رئاقل نینه، ئانکو چه‌وا تونده‌وه‌ییا ئایینی و نه‌ژادی دبیه‌ته نه‌گه‌رئ سه‌ره‌لدانا ره‌گه‌زه‌رستی و جیاوازییا ره‌گه‌زی، ب هه‌مان شیوه‌ چیدبیت ناسیونالیزم ژئ ده‌رگه‌هه‌ک بیت بۆ خویابوونا ره‌گه‌زه‌رستی، ب تاییه‌ت نه‌گه‌ر ناسیونالیزم د چوارچووقئ نه‌ته‌وه‌سه‌تنه‌ریزمئ (Ethnocentrism) دا بیت، ئانکو هه‌که ناسیونالیزم به‌ره‌ف تونده‌وه‌یه‌فه بچیت؛ دی بینه هه‌قیینی سه‌ره‌لدانا ره‌گه‌زه‌رستی. نه‌ته‌وه‌یه‌رستی باوه‌رییه‌کا ته‌مام ب باشتربوون و به‌رزتربوونا کولتووری خۆ ژ کولتووری نه‌ته‌وه‌یه‌ین دی

ب بهايين پوزه تيف و رهنگي رهش ب مرن و چهه نميڤه هاتينه گرئدان (لوو، 2015، ص 35) رهگه زپه رستي ب چهندين ئاوايان د ميژوووييدا دهپته ديتن. رهگه زپه رستي به هه بوو كو دگوت خووين و رهسه نايه تيبيا شاهي دگه هپته خوداوه نندان، ههروه سا د شارستانيه تا فهرعه و نيباندا شاه ژ لايئ نه تنيكيڤه ژ هه مي هه قولاتيپن دي باشترو بلندتر بوو، هه فوله لاتيپن شاهي ژ لايئ نه تنيكيڤه ژ هه مي پيگهاتيپن ديپن نه تنيكيڤه باشترو بلندتر بوون چونكه ژ هوز ئانكو دهوله تا هوي پاشاي بوون. يا دوويئ هه سئ ئايينين ئيكانه پهرستيئ كو بهري پهيدا بوونا ناسيؤناليزمئ هه بوويينه و جوړه رهگه زپه رستي به ل دزي پيره ويئ ئايينين دي پيره و كرينه و هپشتا زي ل دهف وان دهپته ديتن (الجنديل، 2012، <https://www.almqaal.com>، دژايه تيكرنا يه هووديان د ئمپراتوريه تا رؤمانيدا دهپته ديتن، باشترين بهلگه زي نهو كؤمه لكوژي كو ل ماوه يئ دهسته لاتدرييا نه وان ل دزي يه هووديان هاتيبه پيره و كرن، نهغه ژبلي نهو توندوتيزي يپن كو ل سه رده مي ئمپراتور (كاليجولا) ل باژيريئ ئسكه نده ريئ هاتينه نه نجامدان (لوو، 2015، ص 39-40). ههروه سا سيسته مي توندئ چينايه تيئ ل هندستاني و نهو جياوازييا رهگه زيبا نه ته ويئ ئاري ل به رامبه نه ته وه يپن ديپن هندي پيره و كرين، يان نهو كؤمكوژي و جياوازييا نه ژاديا كو ل بن سيبه را گه له ك شارستانيه تيئ ئاييني پهيدا بووين؛ نيشانا هندينه كو رهگه زپه رستي ل گه ل پهيدا بوونا مرؤقان هه بوويه، ئانكو راسته ل سه دي بيستئ وه كو تيؤر يان ئايديؤلؤجيا جيگير بوويه، لي رهه و ريشالين ويئ بو سه رده ميئ گه له ك كه فن هه دگه رن.

بالاده ست؛ ناسيؤناليزم وان زي به رهف رهگه زپه رستي و جياوازييا رهگه زيقه بچيت، ب تايبه ت نه گه ر د جفاكيدا پهروه رده كا نه ته وه ييا درست و ساخلم نه هپته پيشكيشكرن. ب كورتي (نه م نه شيپن برياره كا قه بر بدهين و بيژين رهگه زپه رستي به رهه مي ناسيؤناليزميه، ههروه سا نهغه ب نه وي و اتايئ زي نينه كو سه رهلدانا ناسيؤناليزمي د ريره وي ميژوووييدا يبي هه بوونا رهگه زپه رستي به كا ئاشكرا يان قه شارتي نهسته مه) (باليبار، 1394، ص 3)، نه ئانكو نه م نه شيپن چ بريارين قه بر سه باره ت ب په يوه ندييا رهگه زپه رستي و ناسيؤناليزمي بدهين.

3-2- پيشينه يا رهگه زپه رستي و جوداكاريا رهگه زي:

نه گه ر نه م باش دويڤچووني بكهين دي بينين رهگه زپه رستي نه تنيكي به رهه مي رويدانين داوييا سه دي نوزدييه، نهغه زي په يوه سه ت ب زانستيقه. ههروه كه هنده ك زانا دده نه دياركرن تيؤرا دارويني بوويه نه گه ري به لاقبوونا رهگه زپه رستي و چوارچوقه ك بو دانايه و ئايديؤلؤجيا نه ته وه يي به ريرس نينه ژ نهغي چه نئ (الجنديل، 2012، <https://www.almqaal.com>)، لي رهگه زپه رستي وه كو ديارده كا جفاكي و ديروكي رهه و ريشالين كه فن هه نه، ئانكو بهري خويابوونا رهگه زپه رستي نو لي نه وروپا، ب ئاوايه كي به يز جه خت ل سه ر هزا نه تنيكي هاتيبه كرن، له وما دشين بيژين گووتارا رهگه زپه رستانه يا نو پشتبه ستنئ ل سه ر هنده ك رهگه زين كه فن دكه ت كو د گه نكه شه يپن فهيله سوڤين كه فن و زانايين لاهووتيبين سه دي ناقه راستدا دهپنه ديتن. بو نموونه نه ره ستوي باسي جياوازييا نه ژادي يوناني و نه ژادين دي كريبه. ههروه سا د ههرو دوو شارستانيه تيئ يوناني و رؤمانيا كه فندا لايه نگرپا رهنگي سپي هاتيبه كرن، رهنگي سپي

2-3-1- ره‌گه‌زیه‌رستی و جیاوازییا ره‌گه‌زی ل عیراقی:

عیراق دهرئه‌نجامی وه‌رچه‌رخانین جه‌نگی جیهانیی ئیکئی هاته‌دامه‌زراندن. بریتانیایی ژ بۆ رازیکرنا ناسیۆنالیستیین عه‌ره‌ب، وه‌لاتی عیراقی ژ سی ئه‌یاله‌تین به‌ریی بین عوسمانی، واته‌به‌غداد(عه‌ره‌ببین سوننه) و به‌سرا(عه‌ره‌ببین شیعه) و موصل(کورد) پیکهینا، ب ئه‌فی ره‌نگی عیراق ل دویف داخوازا بریتانیا و ب سنوورپین سه‌پاندی هاته‌دامه‌زراندن و عه‌ره‌ببین سوننه تیدا بوونه ده‌سته‌لاتدار، له‌وما ل سه‌رده‌می پاشایه‌تی(1921-1958) ئه‌و ناسیۆنالیستیین کو بانگه‌شه بۆ ئیکه‌تیبیا عه‌ره‌بی دکرن بالاده‌ست بوون. ئه‌و ل سه‌ره‌می ئالیپین سیاسی و حوکمرانی و بنیاتی کارگیری و له‌شکه‌ریی عیراقی زال بوون، واته‌که‌مینیا ده‌سته‌لاتدار رووبه‌رووی جفاکه‌کی چهند ناسنامه‌یی بووبوون. ئه‌وان دقیا ژ بۆ پکرنا ئه‌وان که‌لین و قالاتیین کو د جفاکی عیراقیدا هه‌بوون، جفاکه‌کی ئیکده‌ست ل سه‌ربناغه‌ین ناسیۆنالیزمی دامه‌زرینن؛ ئه‌فه‌ژی بوو ئه‌گه‌ر هه‌ول بۆ وه‌که‌ه‌فکرنا جفاکی د پیکارژویا ناسیۆنالیزما عه‌ره‌بی به‌یتنه‌دان(خاکرند، 1398، ص 112).

ل گه‌ل ژناقچوونا سیسته‌می پاشایه‌تی و دامه‌زراندنا سیسته‌می کۆماری، سه‌ره‌ده‌رییه‌کا نوی ل گه‌ل قه‌یرانین ژبانا جفاکییا عیراقی هاته‌کرن. عبدالکریم قاسم(1914-1963) ئیکه‌مین سه‌رۆککۆماری عیراقی داکۆکی ل سه‌ر ناسیۆنالیزما عیراقی کر و ب ریکا گرنگیدان ب میراتا میژووی، هه‌ولدا نموونه‌کا نوییا ناسیۆنالیزمی پیکشیکش بکه‌ت، لئ حکومه‌تا وی ژی ب ده‌ستی ئه‌وان عه‌ره‌ببین کو بانگه‌شه بۆ ئیکه‌تیبیا عه‌ره‌بی دکرن ژناقچوو. ل ماوه‌یی نه‌هه‌یفین حوکمرانییا به‌عسییان(شوبات هه‌تا تشرینا دووی

1963) و ده‌سته‌لاتدارییا (عبدالسلام و عبدالرحمن عارف)ی (تشرینا دووی 1963-ته‌مووزا 1968) که‌لین و په‌رته‌وازه‌بوون د جفاکی عیراقیدا ژ ئه‌نجامی سیاسه‌تین حکومه‌تی به‌رده‌وام بوو. ل قوناغا دووی ژ ده‌سته‌لاتدارییا به‌عسییان واته‌پشتی 1968، هه‌ولدان ژ بۆ ئیکده‌سنکرنا جفاکی به‌یتر لیه‌ات. ئارکایزم (Archaism) وه‌کو ئیک نیشانی ناسیۆنالیزمی بۆ جه‌ن گرنگیپیدانی، ل ئه‌فی قوناغی هه‌ول هاته‌دان ب ریکا ئافاکرنا ناسنامه‌کا که‌قنار دناف خه‌لکی عیراقیدا که‌لین و تیکین کو د جفاکی عیراقیدا هه‌بوون به‌ینه‌پرکرن(خاکرند، 1398، ص 112). دشین بیزین بناغین ره‌گه‌زیه‌رستییا نوی ل عیراقی به‌ره‌می ناسیۆنالیزما کا توندرو بوویه، ناسیۆنالیزما که‌کو ژ ئالیی ده‌سته‌لاتیقه هاتییه‌ پیره‌وکرن و مه‌ره‌ما وی ملکه‌چکرن و حه‌لاندا نه‌توهه و پیکه‌تین بنده‌ست بوویه، ب ده‌رپینه‌کا دی ناسیۆنالیزما عه‌ره‌بی ل عیراقی به‌روفاژی ناسیۆنالیزما کوردی ناسیۆنالیزما که‌کو رزگاربخواز نه‌بوویه.

ئاریشا دناقه‌را عه‌ره‌ب و کوردان ل گه‌ل دروستبوونا ده‌وله‌تا عیراقی سه‌ره‌لدا. کوردان کوردستان وه‌کو به‌شه‌ک ژ عیراقی په‌سه‌ند نه‌دکر و ل به‌رامبه‌ر ئه‌فی چهنی ناسیۆنالیزمین عه‌ره‌ب کوردستان ب به‌شه‌ک ژ نیشتیمانا عه‌ره‌بی ل قه‌له‌م دان، ئه‌ل قیری ناسیۆنالیزما کوردی و عه‌ره‌بی که‌فتنه‌هه‌مبه‌ری هه‌ف و هه‌ول بۆ حه‌لاندا نه‌توهیی کورد دناف نه‌توهیی عه‌ره‌ب هاته‌دان(خاکرند، 1398، ص 117).

ناسیۆنالیزمین عه‌ره‌ببین سوننه هه‌ر زوی زمانی عه‌ره‌بی ل ده‌قه‌رین کوردنشین وه‌کو زمانی فه‌رمی دانه‌نیاسین. و د داموده‌زگه‌هین کارگیریدا کارمه‌ندی عه‌ره‌ب جه‌ن بین کورد گرتن. یه‌هوودی ژی که‌مینه‌کا

دژي ئيرانيان پيره و كريبه. هر وه سا هول هاتييه دان كو ئيكه تيبا عه رهبى ل سهر كيستى په راويزخستن و پاشه كشه پيكرن ب ملله تين دى بهيته دهسته بهر كرن. نه ف چنده ل سهرده مئ دهسته لاتد ارييا به عسيان گه هشتيه كوييتكا خو. خو پيشانان ب مهرما ده رتيخستنا همى ئيرانيان و تهنانه ت نه و عراقين كو د بنه رتدا ئيرانيه هاتنه ريكخستن. نه ف سياسه تا حكومه تا عراقى بوو نه گهر كو تائفه ت ل ئيراقى بگه هته كوييتكى، نه فه هتا نه وى رادهى كو ل ل سالا 1981 واته سالك پشتى ده ستيپكرنا شه رپئ ئيران و عراقى وه شانخانه يا (دار الحريه) يا سهر ب حكومه تا عراقى قه پرتوو كه كا بچويك ب ناڅى (پلاپه كان على الله ان لا يخلقهم: الفرس، اليهود، الازاب)، ئانكو نه و سئ تشتين كو پيدقى بوو خودئ نه ئافرانديان: فارس، يه هوود، ميش) يا نفيسه ر(خيرالله گلفاح) براين هه ژينا (صدام حسين)ى به لافكر. د نه فئ پهرتوو كيدا ب ئاشكرايى دژايه تيبا فارس و يه هووديان هاتييه كرن و جه خت ل سهر (عرووبه)ين و ئيگرتنا همى عه رهبان هاتييه كرن (ويكيبيديا، 2020، <https://ar.wikipedia.org>)، ب نه فئ رهنگى دشين بين بين ره گه زپه رستيا كو ل عراقى گه شه كريبه دوو ئاراسته بان ب خوځه دگريت، يا ئيكن جياوازييا ره گه زى ل هه مبه ر كورد و شيعه بان و يا دوويى ژي ره گه زپه رستى و گه شه كرنا گوتارا نه فره تليكرنا فارسانه بو بهيزخستن پله و پايه يا ناسيوناليزما عه رهبى و لاوازكرنا په يوه نديا ديروكيا دنابه را عه رهبين شيعه و فارسين شيعه مه زه ه ب.

2-3-2- گوتارا ره گه زپه رستانه يا دژه عه رهبى د نه ده بياتا ده قه ريډا:

هر چنده باسئ هه بوونا هه ستن نه فره تليكرنئ دنابه را عه رهب و فارساندا به رى هاتنا ئيسلامه تيئ

دى بوون كو پشتى سالا 1935 ژ داموده زگه هين كارگيري هاتنه دويرخستن، ئيدى سيسته مئ فره نه ته وه يين عوسمانيان جهئ خو دا سيسته مئ ناسيوناليزميا عه رهبيا سوننه يان (Wimmer, 2002, p177).

پرؤسا عه رهبكرنئ و ده ستيكاركرنا ژماره يا ئانجيبان ل سالاين بيستان و ل گه ل جيگيربوونا كه ركوكئ وه كو سه نته رئ به ره مه ينانا په ترؤلا عيراقى ده ستيپكر، ئانكو حكومه تي هه ولدا پله و پايه يا كورد و نه ته وه يين دى ل نه فئ باژيري لاواز بكه ت. سياسه تمه دارين عيراقى ب ريكا پيشكيشكرنا هنده ك ئمتيازان بو هوزين عه رهبى نه و هان دان كو ل ده قه رين كوردان جيگير بن. (كرمانج، 2015، ص 154).

هر چنده كو ژمارا سوننه يين عيراقى گه له ك نينه، لئ هه ميشه بالاده ست بوينه. تيكوشان و بانگه شه كرن بو ئيكه تيبا عه رهبى فاكته ره ك بوو بو پاراستنا دهسته لاتا عه رهبين سوننه مه زه ه ب. ئانكو ئيكه تيبا عه رهبى و به ربه لاقبوونا وئ پشتى ژناچوونا ده وله تا عوسمانى ژ نه گه رين به رده و امبوونا دهسته لاتا عه رهبين سوننه ل عيراقى بوويه. (بلداجى، 1383، ص 149-150).

ژبلى نه و جياوازييا ره گه زيبا كو عه رهبين سوننه ل دژي كوردان و شيعه بان پيره و دكر، جوړه ئاراسته يه كا ديبا ره گه زپه رستيا ل عيراقى گه شه كريبه، ب تايه ت ل ماوه يين شه رپئ هه شت سالييا دنابه را عيراق و ئيرانئ، نه فه ژي نه فره تليكرن ل فارسانه. حكومه تا عيراقى وه سا بانگه شه كر كو ئيران دوژمنا ديرينا عه رهبانه، له وما همى ريكارين ره گه زپه رستى و سه ركوتكرن و فه قه تاندين ل دژي فارس و ئيرانيان پيره و كريبه. ب ديتنا فه كؤله ر (فريد هاليداي) عيراق و ملله تي عيراقى ره گه زپه رستى وه كو دوژمنكاربه ك ل

یان پاراستنا زمان و کولتووری خۆ کرینه، ئیک ژ ئەقان بزاقان بزاقا شعوبیه‌تیه. پێشه‌نگین شعوبیه‌تی کۆمه‌کا که‌سان بوون کو باوه‌ری ب یه‌کسانیا عه‌ره‌بان و ملله‌تین دی هه‌بوون، ئانکو چ ملله‌ته‌ک ژ ملله‌تی دی باشت‌ر نینه (ترمه و جعفری، 1394، ص 58).

دیاره‌ سه‌رده‌می ئەمه‌ویان ژ بۆ گه‌شه‌کرن و ده‌رکه‌فتنا شعوبیان گه‌له‌ک گونجاو نه‌بوویه، ژ به‌ر هندی دشیین بیژین سه‌رده‌می عه‌باسی ئیک سهرده‌می گه‌شه‌کرن و خویابوونا راسته‌قینه‌یا شعوبیانه. ئەف زاراچه‌ ل سه‌رده‌می ئەمه‌ویان نه‌هاتییه بکارهینایه، بۆ ئیکه‌م جار ل سه‌رده‌می عه‌باسیان و د به‌ره‌مین (جاحظ)یدا هاتییه دیتن (الدوری، 1986، ص 48). ئەو هاریکارییا کو فارسان پێشکێشی عه‌ره‌بان کری بۆ ژناقبه‌رنا ئەمه‌ویان و سه‌رکه‌فتنا عه‌باسیان و به‌شداریا فارسان د رێقه‌به‌رنا ده‌وله‌تا عه‌باسی بوو؛ ئەگه‌ری لاوازبوونا ده‌مارگیریا عه‌ره‌بیا ئەمه‌ویان و به‌یژه‌که‌فتنا شعوبیه‌تی (زیات، 2008، ص 211).

د به‌ره‌مین (ابن مقفع) و (سه‌ل بن هارون) شعوبیه‌ت و نه‌قیانا عه‌ره‌بان ب ئاشکرایا دیاره، ئەو ترانا ب عه‌ریان دکه‌ن و ب چاقه‌کی نزم ته‌ماشه‌ی وان دکه‌ن (الدوری، 1986، ص 56). هه‌ر وه‌سا د شعری (بشار بن برد)یدا ب ره‌نگه‌کی به‌رفه‌ه پشته‌فانییا شعوبیه‌تی هاتییه‌کرن، ئەو شانازی ب فارسان ده‌ت و ب چاقه‌کی نزم ته‌ماشه‌ی عه‌ره‌بان دکه‌ت. هه‌ر ب ئەفی ئاواي شعوبیه‌تی ره‌نگه‌دانا خۆ د به‌ره‌مین هنده‌ک شاعری دیتن عه‌ره‌بینقیس وه‌کی (ابو یعقوب اسحاق، ابی نواس و مه‌یار الدیلمی و ... هتد) هه‌بوویه (آدیاب، 2017، ص 243). مه‌زنترین ره‌خه‌نیه‌ی شعوبی تونده‌رو ل دژی عه‌ره‌بان ئەفه‌ بوویه؛ عه‌ره‌ب بیاباننشین بوویه و کاری وان خودانکرنا حیشت‌ر و په‌زی بوویه،

ده‌یته‌کرن، لی وه‌کو دیاره‌ نه‌قیان و نه‌فره‌تلیکرن دناقبه‌را عه‌ره‌ب و نه‌ته‌وه‌یین دی ب تاییه‌ت فارسان پشتی هاتنا ئیسلامه‌تی گه‌شه‌کرییه. هه‌ر چه‌نده‌ کو هه‌ر دوو لایه‌ن هه‌قدوو ب جو‌ره‌ ره‌گه‌زه‌په‌رستی و ده‌مارگیریه‌کی تاوانباردکه‌ن، لی وه‌کو دیاره‌ ره‌فتاری عه‌ره‌بان وه‌کو ده‌سته‌لاتارین سه‌رده‌می گه‌شه‌کرن و به‌لاقبوونا ئیسلامه‌تی رۆله‌کی مه‌زن د په‌یدا بوونا ئەقان جو‌ره‌ ره‌فتاراندا هه‌بوویه.

پشتی سه‌ره‌لدان و گه‌شه‌کرن ئیسلامه‌تی، هیدی هیدی ئاراسته‌یه‌ک دناف عه‌ره‌باندا خویابوویه کو باوه‌ری ب باشت‌ربوونا عه‌ره‌بان ژ ملله‌تین دی هه‌بوویه، له‌وما ئیدی عه‌ره‌بان ملله‌تین دی ب عه‌جم ناقرینه. ئەف ئاراسته‌یه‌ ل سه‌رده‌می ئەمه‌ویان گه‌هشتیه‌ کۆپیتکی. ئەوان باوه‌ری ب هندی هه‌بوویه کو ئیسلامه‌تی ئایینی عه‌ره‌بانه و ئیسلامه‌تییا عه‌جه‌مان کو ب مه‌والی ده‌اته‌ن نیاسین ره‌تکرینه و ب چ ئاوايان ریک نه‌دایه‌ن یین نه‌عه‌ره‌ب به‌شدارین د ده‌سته‌لاتیدا بکه‌ن (العمری، 2012، ص 26). ته‌نانه‌ت جارنا هنده‌ک مه‌زه‌به‌ی ئیسلامی ده‌لیقه‌ نه‌دایه‌ن یین نه‌عه‌ره‌ب به‌ینه‌ ناف ریزین وان، یان د ئەفی باوه‌رییدا بوویه کو عه‌ره‌ب ژ هه‌می نه‌ته‌وه‌یین دی به‌رترن و دقیت تیکه‌لییا یین نه‌عه‌ره‌ب ل گه‌ل عه‌ره‌بان به‌یته سنووردارکرن. ب شیوه‌یه‌کی گشتی شینوارین بی ریزی کرن به‌رامبه‌ریین نه‌عه‌ره‌ب ب تاییه‌ت فارسان و شکاندا بها و پیرۆزیین وان و هه‌ولا هه‌لاندا وان ب ئاوايين جو‌راو جو‌ر د کولتووری عه‌ره‌باندا ده‌یته‌ دیتن (العمری، 2012، ص 23-26).

دیاره‌ پشتی زالبوونا عه‌ره‌بان ل سه‌ر ملله‌تین دی ب تاییه‌ت فارسان و سه‌پاندا زمان و کولتووری عه‌ره‌بی — ئیسلامی ل سه‌ر وان، پشتی ده‌ربازبوونا ده‌مه‌کی ملله‌تین دی ب ریکا هنده‌ک بزاقان داخوازا یه‌کسانیی

نایدیۆلۆژییه وه‌کی تیۆرا هه‌لبژارتنا سروشتی و وه‌رارا داروینی بوو. نازیبان ژێ وه‌سا هزر دکر هنده‌ک نه‌ژاد ژ هنده‌کین دی پیگه‌هشتی تر و شارستانیترن. پۆلینکرنا نازیبان بۆ نه‌ژادین جوراوجۆر ل ده‌هسالیا سیها ژ سه‌دی بیستی هاته‌پیشکیشکرن (ویکی پدیا، 2021، نازیسم و نژاد، <https://fa.wikipedia.org/wiki>).

نازیبان ژ ده‌ستپیکا سالا 1933 هه‌ولدا هزرین خۆ ل ئیرانی به‌لاف بکن، له‌وما ل ئیرانی هنده‌ک روژنامه ب پشته‌قانییا وان ده‌رکه‌فتن، ژماره‌کا باش ژ روژنبرین ئیرانی خوانده‌قانیین ئه‌قان روژنامه‌یان بوون. د ئه‌قان روژنامه‌یان دا شانازی ب ئیرانا به‌ری ئیسلامه‌تی دهاته‌کرن و ره‌خه‌ ژ پاشکه‌فتی بوونا عه‌ره‌ب و تورکان ده‌اته‌گرتن (Alireza Asgharzadeh, 2007, pp. 91-94). زانایین نازی د پۆلینکرنا نه‌ژاداندا، عه‌ره‌ب ل دواویا په‌یسکا نه‌ژادی دانان، واته ئیک پله به‌ری نه‌ژادی مه‌یموونان، ب دیتنا هیتله‌ری عه‌ره‌ب نه‌ژاده‌کی مشه‌خۆر و ته‌نبه‌له و نه‌شیت چ شارستانیه‌تا چیکه‌ت یان خزمه‌تا مروفایه‌تی بکه‌ت (التمیمی، 2008، www.burathanews.com/arabic/articles).

دیاره ئه‌و بانگه‌شه و راگه‌هاندنا کو لایه‌نگرین ئه‌لمانیا ل ئیرانی پی رابووین کاریگه‌رییا خۆ ل سه‌ر جقاک ئیرانی هه‌بوویه، ل ئه‌وی سه‌رده‌می گه‌له‌ک ژ ئیرانیان چاقه‌ری سه‌رکه‌فتن هیتله‌ری بووینه و پشته‌قانییا وی کرینه، ئه‌ف چنده هه‌تا شکه‌ستنا ئه‌لمانیا و ژناقچوونا رژێما هیتله‌ری به‌رده‌وام بوویه، که‌واته ل سه‌رده‌می نوی ژێ گه‌له‌ک نقیسه‌ران گوتاره‌کا ره‌گه‌زه‌رستانه هه‌بوویه، قیجا چ ل سه‌ر بناغه‌یی درێژه‌پیدانا هه‌ستی شعوبی که‌فن بیت یان تیکه‌لکرنا ئه‌قی چهندی ل گه‌ل هزرین فاشیزمی و ئاریایی په‌رستیین نوی بیت. پرانیان جارن ژێ گووتارا وان ل سه‌ر بناغه‌یی دژایه‌تیکرنا عه‌ره‌بان ئافابوویه.

وان چ شارستانیه‌ت و باژیر و زانست نه‌بوویه (ضیف، 1980، ص 76).

پشتی کو ئیدی ل سه‌رده‌می عه‌باسیان و ب تایبه‌ت ل ده‌قرا خوراسان فه‌هاندنا هۆزانی ب زمانێ فارسی ده‌ستپیکر، هزرین شعوبیه‌تی د هنده‌ک شعرین فارسی ژێ خویا بوون. ئه‌م دشپین ره‌ه و ریشالین شعوبیه‌تی د به‌ره‌می ئیکه‌مین شاعری ناقداری فارساندا، واته (رووده‌کی) ببینین (یوسفی، 139، ص 127). کو زیده‌تر د چوارچووقی شانازیکر ب ئیران و کلتوری که‌فنی ئیرانی خویا دبیت. ئه‌ف شعوبیه‌ته ب ئاویین جوراوجۆر د شعرا فارسیدا به‌رده‌وامه هه‌تا کو دگه‌هسته سه‌رده‌می شاعری ناقداری فارس (فرده‌وسی) و به‌ره‌می و یی ناقدار واته شاهنامه.

هه‌ر چنده کو ل سه‌رده‌می فرده‌وسی واته ل سه‌رده‌می ده‌سته‌لادارییا غه‌زنه‌ویان شعوبیه‌ت به‌ره‌ف لاوازیقه چوو بوو، لی هیشتا هنده‌ک ئیرانیان پی نه‌خۆش بوو کو عه‌ره‌بان ده‌سته‌لات ژ باب و باپیرین وان ستانیدییه. هزرین فرده‌وسی ب ته‌مامه‌تی شعوبی بوون، ئانکو راسته هه‌را شعوبیه‌تی ل ده‌ستپیکتی ب ئاشکراییی د به‌ره‌می که‌سین وه‌کو (عبدالله بن مقفع) و (بشار بن برد) دا ده‌ینه دیتن، لی ل داوییا هه‌بوونا خۆ زۆر ب ئاشکراییی و ب ره‌نگه‌کی به‌یز د شاهنامه‌یا فیرده‌وسی خویا بوو. ئه‌و نه‌ب تنی په‌سنا روشنبیری و کولتوری ئیرانا به‌ری ئیسلامه‌تی دکه‌ت به‌لکو هیرش دکه‌ت سه‌ر عه‌ره‌بان و ب ئاویین جوراوجۆر هه‌ولا شکاندا وان دده‌ت (صفا، 1313، ص 620-621).

سه‌ره‌رای هندئ کو گووتارا دژه عه‌ره‌بی د ئه‌ده‌بیاتا ده‌قه‌ریدا گه‌له‌ک که‌فته، لی به‌لابوونا ئیدیۆلۆژیین نه‌ژادپه‌رستانه ل سه‌ده‌یی بیستی رۆله‌کی مه‌زن د پته‌وکرنا ئه‌قی گووتاریدا هه‌بوویه. نازیبان مرۆف ل سه‌ر نه‌ژادین جوراوجۆر دابه‌ش دکرن. ئه‌ف

و ئیرانی دوو نه‌ژادین جیاوازن؛ ئاریایی بلند و سامیی نزم(سعد، 2007، ص 35-78). ب ځی رنگی دکارین بیژین هر ژ سهرده‌مین که‌فن هه‌تا ئه‌ځی سهرده‌می جوړه گووتاره‌کا ره‌گه‌زپه‌رستانه د ئه‌ده‌بیاتا ده‌قه‌ریدا ده‌پته دیتن.

3- تایه‌تمه‌ندی و سهرچاوه‌یین گو‌تارا

ره‌گه‌زپه‌رستانه‌یا دژه‌ عه‌ره‌بییا مشه‌ختی

3-1- ټیکه‌لبوونا گووتارا ره‌گه‌زپه‌رستانه‌یا دژه‌ عه‌ره‌بی ل‌گه‌ل گووتارا نه‌ته‌وه‌یی:

ئه‌گه‌ر ئه‌م پیداجوونه‌کئ ل سهر به‌ره‌مه‌مین شیعی‌بیین مشه‌ختی بکه‌ین؛ ئه‌ف چه‌نده دئ بؤ مه‌ ئاشکرا بیت کو مشه‌ختی وه‌کو دوژمن ته‌ماشه‌ی ئه‌وان ملله‌تان دکه‌ت یین ئا‌خا کوردستانئ پارچه‌پارچه‌کریڼ و ملله‌تئ کورد ژ مافین خو یین نه‌ته‌وه‌یی بئ به‌ش کرینه، ئه‌قه‌ ژئ تشته‌کئ ئاساییه و د به‌ره‌مه‌می زوربه‌یا شاعیرین نه‌ته‌وه‌ییین کورددا، ب تایه‌ت یین سه‌دئ بیستئ ده‌پته دیتن:

فارس و تورک و عه‌ره‌بمان وان براشت جه‌رگ و که‌زه‌بمان
روژ ده‌پت و وان بپاچم شیرئ بورانم
هه‌یه... (مشه‌ختی، ده‌ستنقیس)

مشه‌ختی خودان هه‌لوسته‌کئ نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانییه، لئ ئه‌گه‌ر باش و ب هویری ته‌ماشه‌ی هه‌می شیعی‌ین وی بکه‌ین؛ دئ بینین گه‌له‌ک جاران شیواژئ سهرده‌ریکړنا وی ل‌گه‌ل ئه‌و ملله‌تین کو ستم و زوری ل کوردان کریڼ، مؤرکه‌کئ ره‌گه‌زپه‌رستی ئانکو نه‌ژادپه‌رستین ب خو‌ځه‌دگریت:

خه‌لاتئ وان ژ بؤ مه‌ ئوغلی ئیشه‌ک
ژ بؤ مه‌ وان بکارکر فه‌نگ و فیشه‌ک
ل مه‌ ئینکار کرینه ئه‌صل و ریشه‌ک

د ئه‌ده‌بیاتا فارسیدا، ب تایه‌ت ئه‌ده‌بیاتا نوییا فارسیدا جارنا جیاوازییه‌کا ره‌گه‌زی ل سهر بنه‌مایئ دژایه‌تیکړنا عه‌ره‌بان ده‌پته دیتن، گه‌له‌ک نقیسه‌ریڼ نوی یین ئیرانی ب تایه‌ت یین به‌ری سهرهلدانا کو‌مارا ئیسلامییا ئیرانی، هه‌ولداینه ل سهر بناغه‌ی دژایه‌تی کرنا عه‌ره‌بان ناسیونالیزما ئیرانی ئا‌فا بکه‌ن، ئانکو ل دوپف ټیکه‌هشتنا وان عه‌ره‌ب ل هه‌مبه‌ر ئیرانیان ب ئه‌ویڼ دی هاتینه هژمارتن. ئه‌قان نقیسه‌ران عه‌ره‌ب ب مرو‌ځین کیم بها و نه‌زان و ټیکده‌ر ل قه‌له‌م داینه. ئیک ژ ئه‌قان نقیسه‌ران (صادق هیدایه‌ت)ه کو بیزاریا خو به‌رامبه‌ر عه‌ره‌بان دده‌ته دیارکرڼ، ب دیتنا وی ناسنامه‌یا راسته‌قینه‌یا ئیرانیان ئاریایی بوونا وانه کو ب ده‌ستئ عه‌ره‌بان ژنا‌چوویه و ئایینئ ه‌شک وپاشکه‌فتیئ عه‌ره‌بان جه‌ئ وئ گرتییه. وی عه‌ره‌ب ب مرو‌ځین روی ره‌ش، بیس، نه‌ساخ، کرپت، نه‌زان وه‌سفکرینه، ل هه‌مبه‌ر ئه‌ځی چه‌ندئ ئیرانیین سهرده‌می ساسانیان ب مرو‌ځین بالکپش، ژیر، خودان کولتور، هونه‌رمه‌ند ل قه‌له‌م دایه. (صادق چوبک) ژئ هه‌ر ل سهر شو‌پا ویه و ب دیتنا وی عه‌ره‌بان شارستانیه‌تا ئیرانی ټیکدایه و نه‌شیاینه ئه‌لترناتیقه‌کئ باشتر پیشکپش بکه‌ن. هه‌ر وه‌سا (مهدی اخوان پالپ) ژئ ژنا‌چوونا کولتورئ زه‌رده‌شتیئ ئیرانیان و که‌فتنا ده‌وله‌تا ساسانی ل سهر ده‌ستئ عه‌ره‌بان ب هو‌کارین پاشکه‌فتنا ئیرانی دزانی‌ت و ب دیتنا وی ته‌نها ری‌ک بؤ رزگار بوون ژ ئه‌ځی ره‌وشئ قه‌گه‌رپانه بؤ به‌ایین ئیرانا به‌ری هاتنا ئیسلامه‌تیئ. ئه‌زئ ئیرانیئ پاک و ره‌سه‌ن ل ژیر کاریگه‌رییا ئه‌زئ عه‌ره‌ب بوویه که‌سه‌کئ دره‌وین و ره‌ش و ئه‌هریمه‌نی، ئانکو عه‌ره‌ب

ل‌گه‌ل تورکان ب باشی و شیرحله‌الی
ژ ده‌ستئ وان مه‌ دیتن ژه‌نگ و تالی
دبپن نینه چ کورد، تورکئ جیبالی

* * *

ل گهل تازی ته باران روح به روح بووین
وهکی سهرتوب ژ بو نه صر و فتووح بووین
ژ هه مان ژیتړل سهر دین و نه فینی
مه چهند جار نه و قه گرتینه ژ نه بیینی
ژ هه ما ژیتړل شکاندین، تو دبیینی

* * *

نهم و فورس خال و خارزا و هه فنه ژادین
خودان میژوو، کولیکا روژه لاتین
هزاران سال ب هه فرا مه بواری
ژ ساسانی و ژ ماد و کورده واری
ل جهم سارین وهکی به فرا شواتین
نهم ژی نهم فریداینه هه ژاری (مشه ختی، ده ستنقیس)

مشه ختی وهکو کورده کی نه ته وهی ره خنه بی ژ
هه ر سئ ملله تین تورک و عه رهب و فارس دگریت، ب
دبتنا وی هه ر سئ ملله ت داگیرکرن و دژایه تییا
کوردان دکهن، لئ ده مئ دگه هیته فارسان سهره رای
هندئ کو ره خنه بی ژ وان دگریت، ناماژئ ب
په یوه ندییا نه ژادییا دناقه را کورد و فارسان دده ت و
کورد و فارسان ب کولیکا روژه لاتئ دده ته نیاسین.
نه و سهره دهرییا کو مشه ختی ل گهل عه رهب و تورکان
دکته وهکو سهره دهرییا وی ل گهل فارسان نینه، نانکو
گه له ک جاران هه سئ نه ته وهی شاعیری د
زه مینه په کا ره گزی و نه ژادیدا هاتییه پیشکی شکرن.

نه و خالا بالکیش کو گووتارا نه ته وهییا مشه ختی ژ
شاعیرین دی جودا دکته، تیکه لپوونا گووتارا
نه ته وهییا وی ل گهل گووتاره کا نه ژادیه رستانه و ب
تاییه ت نه ژادیه رستانه یا دژه عه رهبییه، واته جارنا
گووتارا نه ته وهییا مشه ختی ناراسته په کا
ره گه زپه رستییا دژئ عه رهبان بخو قه دگریت و
سهره دهرییا مشه ختی ل گهل عه رهبان ژ سنوورئ
هه بوونا ناریشه کی دناقه را حزبا به عسا عه رهبی و
ملله تی کورد دهر باز دبیت و دبیته مملانه کا نه ژادی و
ره گه زپه رستانه دناقه را کورد و عه رهباناندا، نانکو
دناقه را نه ژادی سامی و ناریدا :

عه رهبان تو باش دزانی شهف و روژ
نه مرو ق بوون، نه چ جار دبنه مرو ق
واژه بی ئینسانه تی دهف وان نییه
نه ب درپژئ و کورت و پانی شهف و روژ (مشه ختی، ده ستنقیس)

شاعیر نه ته وهی عه رهب دکته ته نارمانج، نانکو
ناریشا وی ل گهل عه رهبان ب تنئ بو زولم و زوردارییا
کو ده سته ه لادارین عیراقئ ل هه مبه ر کوردان کرین
نازهریت، به لکو هه می عه رهبان دئیخیته بهر هه وا خو،
وان ب نه زان و پاشکه فتی. (نه مرو ق بوون و چ جار
نابن مرو ق) دهر برینه که کو ژ چوارچوقئ گووتارا
نه ته وهی دهر دکه قیت و شیعری به رهف ناراسته په کا

شیلئ کر چهند ئاف و کانی شهف و روژ
هه ر ل پاشیا کوول و خانی شهف و روژ
ره گه زپه رستانه دبت و جیاوازییه کی دئیخیته
دناقه را عه رهبان و ملله تین دی بیین کو دژایه تییا دژا
کوردی کرین.
2-3- فاکته ری سهر هلدانا گووتارا ره گه زپه رستانه یا دژه
عه رهبی د شیعری مشه ختی:
به ری هه ر تشنه کی مشه ختی ب خو هه ست ب
هندئ کرییه کو گووتارا وییا نه ته وهی تیکه لی جو ره

رەگەزپەرستییەکی بوویە، لەوما هەولدا یە ئەگەرئ
ئەفی چەندی بۆ خواندەفانی بەدەتە دیارکرن. هەر ل

گەر کو راستی بۆ تە بیژم، تو دببژی (عنصری)
موجتەهد نابیت بچیتە دەوس و تەقلیدا کەری
گەر درۆیان دابریژم، چاف تە سۆرکر، عەنگری
لەو (عروبه) ی قەدکایین، ناقی ئیسلام بیر کری
شۆقینی هەر وان دەربنا و ئافراند و دایە کار
(مشەختی، 2012، ل154)

د بەردەوامییا ئەفی شیعیردا، گووتارا
رەگەزپەرستییا دژە عەرەبی ل سەر شیعیرئ زال دبیت،
لئ ناڤونیشانی شیعیرئ ب خۆ و ئەف دیڕین
دەستیپکی، ئەفی راستیی بۆ مە ددەنە دیارکرن کو ئەو
گووتارا رەگەزپەرستییا کو دشعیرین مشەختیدا
بەرستە بوویە؛ زبدهتر کارقەدانەکە بەرامبەر ئەو
رەگەزپەرستییا ژمارەکا زۆر ژ عەرەبان ل هەمبەر
نەتەوہیبین دی پیرەو کرینە، شاعیر ب ئاشکرای
رەگەزپەرستبوونا خۆ رەت دکەت و عەرەبان ب
رەگەزپەرستییا تاوانبار دکەت .

گەلەک ژ دەربین و وەسف و وینەیبین رەگەزپەرستانە
یبین د شیعیرین مشەختیدا هاتینە بکارهینان، دچنە
چوارچوخی بەرسفدان یان کارقەدانا گووتارا
رەگەزپەرستییا عەرەیبین نەتەوہپەرست، ب تاییەت
ئەندام و دامەزرینەرین حزبا بەعسا عەرەبی. ئەم
دشیین وەک نموونە ئامازئ بەهینە گازندەکرن و
رەخنەگرتن ژ ئافراندنا عەرەبان کو چەند جارن د
شیعیرین مشەختیدا دووبارەبوویە:

دەمی (خیراللە طلفاح) وەکو ئیک ژ تیۆریست و
دامەزرینەرین هزرا شوقینییا عەرەبی ل عیراقئ
درووشمی سئ تشت کو پیدقی بوو خودئ ئەو
نەئافراندبان: فارس و یەهوود و میس (پلاپە ما کان للە
أن یخلقهم: الفرس والیهود والزباب) کربیتە
ناڤونیشانی کتیبەکی و ئەف کتیبە ل عیراقئ هاتیتە
چاپ و بەلاکرن؛ ئیدی چیدبیت کوردەکی وەکو
مشەختی کو خۆ ب قوربانینی سیاسەتا شوقینییا
عەرەیبین بەعسی دزانیت؛ ل ژیر کاریگەرییا هەمان
درووشم و وەک کارقەدانەک، درووشمەکی نوین دژە
عەرەبی چیکەت و رەخنەیی ژ ئافراندنا عەرەبان
بگریت.

ب شیۆهیبەکی گشتی ئەو گووتارا رەگەزپەرستانەیا
دژە عەرەبییا کو د شیعیرین مشەختیدا دەپتە دیتن
زبدهتر ورووژان و کارقەدانە هەتا کو ئایدیۆلۆژی بیت.
ئیک ژ سیمایین ئەفی جۆرە گووتارا رەگەزپەرستانە ژ
بەردەوام نەبوونا وییە. ئەگەر ئەم تەماشەیی ئەوان
نموونەیان بکەین کو گووتارا رەگەزپەرستانەیا دژە
عەرەبی تیدا زالە و بانگەشی بۆ نەفرەتلیکرن ل
عەرەبان دکەت؛ دئ گەهینە ئەفی ئەنجامی کو پرائییا
وان بۆ سالین دناقبەرا 1975-1979 قەدگەرن، واتە
پشتی شکەستا شورەشی ل سالا 1974. هەندەک نموونە
ژی د شیعیرین پشتی کارەساتین ئەنفالی و

پرسەکا راستی دکەم ئەن، ئەی خودئ، تو ل من نەگر
ئەز دببم سئ تشت هەنە، بی سوود، تە بۆ ئانینە کار؟!
مشک و میس و سییەمین بیژم: کولیکۆرئت عەرەب
بۆ چنە تە ئافراندن، هەر زیانن،
نالەبار(مشەختی، دەستنقیس)

ره‌گه‌زپه‌رستانه‌یا دژه‌ عه‌ره‌بی تی‌که‌لی گوتارا خو یا نه‌ته‌وه‌یی کریهه.
ئه‌گه‌ر ئه‌م وه‌ک نمونه‌ کاره‌ساتا کیمیا‌بارانکرنا
حه‌له‌بجه‌یی وه‌رگرین؛ دئ بینین کو پشتی ئه‌قی
کاره‌ساتی بۆ ماوه‌یه‌کی جارنا زمانه‌کی زقر به‌رامبه‌ر
عه‌ربان هاتیه‌ بکاره‌ینان:

کوشتین و بی‌داد و قازی و ئه‌نجومه‌ن
هه‌ر شه‌بیخون که‌ن وه‌کی تۆفان و وه‌شه‌ن
گاز بکه‌ت: (یومما) و (یا ویس القرن)
قاو بده‌ن زوحاکیان، به‌ر بۆر بکه‌ن
مه‌زبله‌ی بۆ وان که‌نه‌ گۆر و که‌فه‌ن
وه‌ک سه‌گن تۆپی بکیشه‌ن بن ده‌شه‌ن
چه‌ند حیجاز و شام و هه‌م میصر و یه‌مه‌ن (مشه‌ختی،

د شیعره‌کا دیبا هۆزافانی کو پشتی ده‌ربازبوونا
ماوه‌یه‌کی زیده‌تر ل سه‌ر کاره‌ساتا حه‌له‌بجه‌یی هاتیه‌یه
قه‌هاندن، هه‌لوسته‌کی جیاواز ده‌یتنه‌ دیتن. ل قی‌ری
عه‌ره‌ب ژبی قوربانیه‌ین سیاسه‌تا شو‌قینه‌یا حزبا
به‌عس ده‌یتنه‌ ل قه‌له‌مدان:
ژبۆ زینه‌به‌گۆر می‌ری، ژ بۆ کورد و عه‌ره‌ب کوشتن
نه‌ باکوور و جنووب هیلان، نه‌ عه‌ماش و نه‌ به‌کتاشی
دلی ته‌ هیژ نه‌هین بوویه‌ ب کوشتار و لاقه‌رنی
ئه‌وئ مایی ته‌ بنپ کر ب کیمیا و ژهر و سه‌مپاشی
(مشه‌ختی، ده‌ستنه‌قیس)
ئه‌ف ئاراسته‌یه‌ ب ئاویه‌کی ئاشکراتر د شیعرا (ته‌ کره
کورد و عه‌ره‌ب) دا ده‌یتنه‌ دیتن:
هه‌ی هه‌وار و ئاخ ده‌رد و
هه‌ردوو قه‌وم به‌ردانه‌ هه‌ف
بوو به‌ هۆیی ژه‌نگ و ژاری

کیمیا‌بارانکرنا حه‌له‌بجه‌ی ده‌یتنه‌ دیتن. ئانکو ده‌می
ژۆرداریه‌کا مه‌زن ل کوردان هاتیه‌یه‌ کرن و هه‌می ته‌خ
و چینین جقاکی کوردی ل باشووری کوردستان
بووینه‌ قوربانیه‌ین ره‌گه‌زپه‌رسته‌ی و شو‌قینه‌یا رژیم
به‌عسی؛ مشه‌ختی وه‌ک کارقه‌دان و ورووژانه‌ک گوتارا

نیف سه‌عه‌ت و اب‌غاز و سه‌می ده‌ه‌ هزار
مۆله‌ت و ماوه‌ی نه‌ده‌ینه‌ مولحدان
خه‌نجه‌ری ل ریتکا وی ده‌، قۆره‌ بکه
روحی کاوه‌ی هاریکاره‌ و یادگار
شه‌ق بکه‌ن توفی عه‌ره‌ب چاشتی شه‌پک
دئ عه‌گالا که‌نه‌ حه‌فکا وان په‌تک
گوری که‌ین ئه‌م بۆ حه‌له‌بجه‌ی وان هه‌می
ده‌ستنه‌قیس)

ل قی‌ری کاره‌ساتا حه‌له‌بجه‌ی وه‌کو خه‌له‌که‌ک ژ
زنجیره‌یا مملانا میژوویا دناقه‌ه‌را هه‌ر دوو نه‌ژادین
ئاری و سامی هاتیه‌یه‌ نیشان‌دان. داخوازا ژ کوردان
هاتیه‌یه‌ کرن کو تۆلا خو‌قه‌که‌ن. شاعیر کوردان هان
دده‌ت نفشی عه‌ربان ژناقه‌به‌ن. هه‌ر وه‌سا بی‌ریزی
به‌رامبه‌ر عه‌ره‌بان ده‌یتنه‌ دیتن، وه‌کی سه‌گ و
گیانه‌وه‌ران سه‌ره‌ده‌ری ل گه‌ل وان هاتیه‌یه‌ کرن. ب تنی
عه‌ره‌بین عیراقی ژی نه‌بووینه‌ ئارمانج به‌لکو ئاماژه‌ ب
ته‌قیا عه‌ره‌بان هاتیه‌یه‌ کرن. ل داوییا شیعری ئاماژه‌ ب
میژوویا نفیسینا شیعری هاتیه‌یه‌ کرن کو (1988/5/7)،
واته‌ کی‌متر ژ دوو هه‌یقان پشتی کیمیا‌بارانکرنا باژیری
حه‌له‌بجه‌یی.

ئه‌م دشین ئه‌قی هه‌لوسته‌ی به‌ینه‌ چوارچو‌فی
کارقه‌دان، ئانکو ورووژانا ره‌گه‌زپه‌رستانه‌، نه‌
ره‌گه‌زپه‌رسته‌یه‌کا ئایدیۆلۆژی و به‌رده‌وام، چونکه‌ هه‌ر

دهمکی و پتر وروژان و کاره‌دانه‌کا
 ره‌گه‌زیه‌رستانه‌نه، لئ ل گه‌ل هندئ ژئ ئەم نه‌شپین
 ئەوان ژ چوارچووڤئ گووتارا ره‌گه‌زیه‌رستی و
 نه‌فره‌تلیکرنئ ده‌ریبخین:

عه‌ره‌بان میژوو کریت کر، ره‌ش و شین
 جهئ ئەفسووسه و جئ ده‌رده، یه‌قین
 هه‌ر ئەون کردارئ وه‌حش، ب شکلئ مرؤف
 هه‌ر ژ که‌قندا وان نه‌بوویه دین و قین
 (مشه‌ختی، ده‌ستنقیس)

ل ڤیرئ نه‌ته‌وه‌یی عه‌ره‌ب ب گشتی هاتییه
 تاوانبارکرن، عه‌ره‌ب ب نه‌زان و تیکده‌ر و هؤف و
 ژیده‌رئ پاشکه‌فتن و خورافاتان هاتینه ل قه‌له‌م دان.
 رابردوو و نهؤ یا عه‌ره‌بان پیکقه هاتییه گریدان و ب
 ئاوايه‌کئ نیگه‌تيف هاتییه سالو‌خدان. ئەف جۆره
 گشتاندنه ژ سیمایین گووتارا ره‌گه‌زیه‌رستانه‌نه.
 شاعیر د نامیلکه‌یا (به‌عسنامه) دا، د ئیک ژ کۆپله‌یاندا
 وه‌سا وه‌سفا عه‌ره‌بان دکه‌ت:

ته‌کره‌ کورد و عه‌ره‌ب!
 کوردئ من خاون وه‌فا بوون
 گه‌ل عه‌ره‌ب چاشتی برا
 وان نه‌قیت کین و نه‌یاری

ته‌کره‌ کورد و عه‌ره‌ب!
 ... (مشه‌ختی، ده‌ستنقیس) دیاره‌ پشتی ده‌مه‌کی شاعیر
 شیايه‌ خۆ ژ وروژان و کاره‌دانین کاره‌ساتئ
 رزگاربه‌که‌ت. شاعیر گه‌هشتییه ئەفی ئەنجامی کو
 هه‌می عه‌ره‌ب ژئ تاوانبار نین، ئانکو ئەو ژئ
 قوربانیین سیاسه‌تا رژیما به‌عسینه

3-3- سیمایین گووتارا ره‌گه‌زیه‌رستانه‌یا دژه
 عه‌ره‌بیا مشه‌ختی:
 3-3-1- گشتاندن :

ل ئەوی ده‌می ئەم دشپین بیژین مشه‌ختی
 گووتاره‌کا ره‌گه‌زیه‌رستانه‌یا دژه عه‌ره‌بی بکاره‌ینايه‌ کو
 بئ جیاوازی هیرش کرینه‌سه‌ر هه‌می عه‌ره‌بان، ئانکو
 ب چاقه‌کئ نزم ته‌ماشه‌ی نفس و نه‌ژادئ عه‌ره‌بان
 کریت. هه‌رچه‌نده وه‌کو مه‌ به‌ری نهؤ مه‌ ئاماژه‌پیدای
 ئەف هه‌لوسته‌ ژیده‌تر دچنه‌ چوارچووڤئ هه‌لوسته‌کئ

چ کینه‌ سه‌رمانه‌ عه‌ره‌ب بئ دین وجدانه‌ عه‌ره‌ب
 دوژمنئ ئینسانه‌ عه‌ره‌ب قه‌سابئ کوردانه‌ عه‌ره‌ب
 میکرؤبئ ده‌ردانه‌ عه‌ره‌ب هه‌م ده‌رد و هه‌م ژانه‌ عه‌ره‌ب
 ئاله‌تئ تیکدانه‌ عه‌ره‌ب هه‌ر وه‌کی حه‌یوانه‌ عه‌ره‌ب
 ماره‌کئ سه‌ریانه‌ عه‌ره‌ب نه‌ عیلم و عیرفانه‌ عه‌ره‌ب
 نه‌ میه‌رو ئیمان‌ه‌ عه‌ره‌ب نه‌ لایقی مانه‌ عه‌ره‌ب
 زوعه‌ و تۆفانه‌ عه‌ره‌ب پوو‌ره‌شئ قه‌ترانه‌ عه‌ره‌ب (مشه‌ختی، 1993، ده‌ستنقیس)

کۆمه‌کا سیفه‌تین دی هاتینه‌ سالو‌خدان، ته‌نانه‌ت ب
 دیتنا شاعری عه‌ره‌ب هه‌ژئ ئافراندن و مانئ ژئ نین،
 مشه‌ختی فان هه‌می وه‌سف و سالو‌خان بۆ عه‌ره‌بان

هه‌می عه‌ره‌ب ب دوژمنین مروفايه‌تی و دوژمنین
 کوردان، هؤکارئ نه‌خۆشی و ئیش و ژان و تیکدانئ
 هاتینه‌ ل قه‌له‌مدان. عه‌ره‌ب ب گیانه‌وه‌ر و و مار و

بکاردهینیت، بیی کو پاژهک یانکو به‌شەك ژ عەرەبان دەستنیشان کەت، ئانکو ئەو تەقایا عەرەبان دکەتە ئارمانج.

دەمی دابونەریتین مللەتەکی بکەقنە بەر هەوا تاوانبارکرن و بی ریزی و ل سەر بناغەیی وان وینەیی ئەوی مللەتی بهیته شیواندن؛ ئیدی ئەم دشیین بیژین شیعی ئاراستەیه‌کاره‌گەزیه‌رستانه ب خۆقه‌گرتییە:

3-3-2- ترانه‌کرن ب داب و نهریتان:

ژ کولیکورا نەترسه، ئەز خولامۆ
تەعامی وان هەتا ئەفرۆکە مشک بوو
بە پێخاس، بە بی دەریی گەراینە
ل جەهەکی دی ژ دبیژیت:

کو بیچمی ئەهریمانان رەش، تەنینه
لگەل حیشتەر نفستینه و ژینە

ل وان شاهی، ل مه ئەفرۆکە شینە (مشەختی، 2012، ل 49)

خارنا تە قەسپە هەشکە، هەم دگەل مشک و کولی
فەرۆه یەک مەلیون سپی تی، بین وه‌کو گورگی مری

گەر کراسی تە بگفتیشن؛ گەورییا سەد کۆرەمار

دی بتۆین یەک دەقیقە، سەر وه‌کی پشتا کەری (مشەختی، 2012، ل 155)

نیاسین، ب ئارمانجکرنان فان نەریت و ساخلەتان و
هەلسەنگاندنا مللەتەکی ل سەر بناغەیی وان دچیتە
چوارچوخی رەگەزیه‌رستیی. شاعیر ل جەهەکی دی ژ
دبیژیت:

عەرەبێن بیاباننشین ب هەندەک ساخلەت و
تایه‌تمەندیان دەینە نیاسین، بۆ نموونە کولیان
دخۆن، خوارنا سەرەکییا وان قەسپن، هەر وه‌سا
حیشتری رۆلەکی مەزن د ژیانان وان دا هەبوویە و ب
ئیک ژ هیمايین ژیانان وان یا بیاباننشین دەیتە

تە عەگال ژ رەمزێ مارە، یانکو تو ماری گوری

دا هەمی عالیەم بزانی، چ قوماش و عونصوری
حکمه‌تا وی گش بزانی، بۆچ تە ئەو کریه سەری؟

تف ل چاره‌ی حیشترا تە، رەت ل چار دار قەسپی تە

ئەو کەسە زۆر عاقلە بۆ تە عەگال کریه دوریشم

ئەو عەگالە مەعنا مارە، تیتە بەر چاقی هەمان

(مشەختی، 2021، ل 155)

گشتی شاعیر ژ عەرەبان، ژینگەها وان و دابونەریت و
هەندی تشتی پەیوہست ب کولتوری عەرەبیقە بیزارە و
نەفرەتی ل وان کەت.

3-3-3- نیرینا نینگەتیی بۆ میژوویا عەرەبان:

ل میژوویا هەمی مللەتان رویدان و رەفتاری و هەها
هەنە کو ئەفرۆکە دبنە جەن رەخنەگرتنی، ئانکو ژ

ل قیری نەفرەت ل ژینگەها عەرەبان هاتییه‌کرن،

چونکە ئەو دار و گیانەوه‌ریی کو د جفاکی بیابانیی

عەرەبان دەینەدیتن، بووینە جەن نەفرەت و بیزاریی

شاعیری، ژبلی هەندی عەگال کو به‌شەکە ژ جلوبەرگین

عەرەبان ب نزمی هاتییه‌ تەماشاکرن. شاعیری ئەف

عەگالە ل گەل ماری وه‌کەه‌ف کرییه. ب شیوه‌یه‌کی

نه ريننيا وي ملله تي دچيته چوارچوئي گوتارا ره گه زپه رستيي. مشه ختي پراننيا جاران د ميژووييدا ل دويخ خالين لاوازييا عه ره بان دگه پيت و وان دكه ته بيقره بۇ دانه نياسينا عه ره بان:

ژنهك بۇ خو ئه وان پيكره دكر مار؟
خوشك ماركر وه كي چيل و چه والان
به لاقبوو تا گه هشته عه ردئ فارس
هه تا ئه فرؤ ژي مايه و به رقه رار بوو
بنؤره كار و كردارئ (يه زيد)
لگه ل مالا (موحه ممد) ژي نه يار بوو
چكر بۇ وان به بي وه ستان و بيندان؟
ل جي چاكي هه مي تيكدا مراندن
خودايه كي ژ خورماي بۇ خو چي كه ت
خودان حه قن كو گه ل خه لكي خوار بن
نه هيژايه ژبو شاه و ئه ميرى (مشه ختي، 2012، ل 270)

روانگه ها مروئي ئه قى سه رده مي ب كيماسي و خالا لاوازييا مروئي به ري دهينه هژمارتن. هه ره چه وا بيت جه ختكرن ل سه ر خالين لاواز د ميژوويا ملله ته كي و هه لسه نگاندا نه وي ملله تي ل سه ر بناغه يي رابردوويا

ئه قه كي بوون كو دهه ميران ب ئه ژمار
د (مصر) يدا دناقا گه وره مالان
هه تا كو ئه وه روه شتا پيس و ناره س
(ليوات) ژي هه ر ل ناف تازي ديار بوو
تو ميژوو وان قه كوله هيدي هيدي
عه ره ق خوار و ل خوشكا خو سوار بوو
(صلاح الدين) ل جه نكي خاچپه ري سان
سه ره نجامدا عه يالي وي براندن
چ ئوميدا مروف دي ژ وي كه سي كه ت
خو وارن ژي كولي و مشك و مار بن
كورئ قه سپ و لگه ل شيرئ به عيري

ملله ت ب كيرناهي ت. ئه ف ني رين و تيگه هشته ژي ب هه ناسه كا ره گه زپه رستانه هاتينه پيشكي شكرن.

3-4- سه رچاوه يين گوتارا ره گه زپه رستانه يا دژه عه ره بيبيا مشه ختي:

3-4-1- گوتارا دژه عه ره بيبيا شعوييان:

گه لهك جاران گوتارا ره گه زپه رستانه يا شعوييان ژي جو ره كارقه دان و وروژانهك بوويه هه مبه ره رفتارا ره گه زپه رستانه يا عه ره بان ل به رامبه ر نه ته وه يين دي ين موسلمان، لئ ل گه ل هندئ ژي ئه قه نابيته به هانه بۇ په رژانكرنا ره فتار و گوتارا وان، نه مازه ده مي سيمايين ره گه زپه رستيي تي دا به رجسته بن. گه لهك جاران مشه ختي ژ چوارچوئي گوتارا خو يا نه ته وه يي ده ركه قيت و ئه وه زولم و زوريا كو رژي ما به عسي ل هه مبه ر كوردان كرى ب مملانا ميژوويا

شاعير ژ جفاكي جاهليي عه ره بان و شيوازي
ژنه ينان و په يوه ندي ين وان يين سكسي ده ست پي
دكه ت، وه كي هينا نا ژنه كا هه قيشك بۇ چه ند زه لمان و
جوو تبوونا ب كو م ل گه ل ژنه كي و سه ره لدانا
ني ربا زيي. ئه وه نه ب تنئ عه ره بان ب ئه قان ره وشتان
تا وان بار دكه ت، به لكو ئه وان ب به رپرسي به لاقبوونا
هنده ك ژ ئه قان ره وشتان د ناف ملله تين دي دا دزانيت.
پاشي باسي ئه وي زولم و زوري ين كو عه ره بان ب
تاييه ت ئه مه ويان ل بنه مالا پيغه مبه ري كرين و
كو مكو ژي يا بنه مالا سه لاهه دينئ ئه يوويي ژ لايئ
عه ره بان و كو مه كا ره فتار و رويدا ئين خراب د ميژوويا
عه ره باندا ده يته كرن. ب دي تن شاعيري ئه گه ر د
ميژوويا ملله ته كي هند خالين ره ش هه بن؛ ئيدي ئه وه

دناقبه‌را سامی و ئاریان، ب تایبته پشتی هیرشا
عهره‌بان بۆ سهر ئیرانی ل سهرده‌می ساسانیانقه گری
ددهت، ئه‌ها ل ئه‌قی ده‌می ئیدی هه‌مان شیوازی
شعوبیین سهرده‌می عه‌باسیان یان ئاریاپه‌رستیین
ئیرانی یین چه‌رخ‌ی بیستی د شیعریین مشه‌ختیدا
ده‌یته‌ دیتن:

گه‌له‌ک کریه‌ لگه‌ل مه‌ ژ ده‌وی ساسان ژبیر نا‌که‌ین، وه‌ره، تۆله‌ی هه‌لینه
وه‌ره‌ بیژه‌ کو: زوهاکی ژکی بوو؟ نه‌بیژه: نه‌ف (مشه‌خت) ه‌هار و دینه‌ (مشه‌ختی، 2012، ل49)

دوژمناتییا عه‌ره‌ب و کوردان بۆ سهرده‌می
ساسانیان هاتییه‌ زقراندن. شاعیر وه‌کو ده‌وله‌ته‌کا
کوردی ته‌ماشه‌ی ده‌وله‌تا ساسانی کرییه، هه‌ر وه‌سا ل
ژبیر کاریگه‌رییا فرده‌وسی، (زه‌حاک) ژی ب عه‌ره‌ب دایه
نیاسین، ئانکو د ئه‌قی باوه‌رییدا یه‌ کو ره‌ه و ریشالین
ململانا کوردی - عه‌ره‌بی ئانکو ب ئاوایه‌کی به‌رفراوانتر
ململانا ئاریایی - عه‌ره‌بی بۆ سهرده‌می کاوه‌یی ئاسنگر
دزقریت.

ئه‌و چ دیون، چ دورپندن؟ ئه‌و ره‌وشت کولاژدمن
ده‌وله‌تا ساسانی وان کوشته‌، چه‌ند هزار علم‌ی ده‌لال
چه‌ند هزار گه‌نجینه‌ وان سو‌ت، ده‌فته‌ر و میژووی قه‌که
دیلکرن شادۆتی نازک، چه‌ند هزار مندال و مال
(سوه‌ره‌وه‌ردی) و (بن موقه‌فه‌ع)، کئ ل ناقر ب زنده‌قه‌؟
وان (بشار) دیسا ل ناقر، پیقه‌ چه‌سپاندن تیتال
چه‌ند هزارین دی وه‌کی وان گش هه‌می یه‌زدان په‌رست
ئاگری و ان تار و ره‌ش کر، ب گوتنا دیو و ده‌جال (مشه‌ختی، 2012، ل170)

خه‌مخۆری بۆ ژناقچوونا ده‌وله‌تا ساسانی و
ئخسیرکرنا کچین بنه‌مالا شاهین ساسانیان و سو‌تنا
کتیبخانه‌یان ل سهره‌تایا به‌لاقبوونا ئیسلامه‌تی ل
ئیرانی، هه‌ر وه‌سا کوشته‌نا هنده‌ک ژ ناقداریین شعوبیان
وه‌کو (عبدالله بن مقفع) و (بشار بن برد) و هنده‌ک
زاناییین وه‌کی (سوه‌ره‌وه‌ردی) ل سهرده‌می عه‌باسییان
و تاوانبارکرنا عه‌ره‌بان ب ئه‌قی چه‌ندی، نیشانا هندییه
کو شاعیر ب هه‌ناسه‌یه‌کا شعوبی سهرده‌ری ل گه‌ل
عه‌ره‌بان دکته‌ و ئاریشا دناقبه‌را کوردان و عه‌ره‌بیین
شوینی یین عیراقی بۆ به‌رده‌وامییا ره‌فتار و سیاسه‌تا
عه‌ره‌بان ژ سهرده‌می ساسانیان هه‌تا نه‌ۆ قه‌دگه‌رینیت.
گه‌له‌ک جاران مشه‌ختی ب به‌رواردکرنا کولتور و
رۆشنییرییا ملله‌تین ئارییان که‌فن و ب تایبته‌ت
ی کوردان ل گه‌ل عه‌ره‌بان رادییت. ب چاقه‌کی مه‌زن
ته‌ماشه‌ی رۆشنییری و نه‌ریتین ئاریان دکته‌ و ب
چاقه‌کی کیم به‌ری خۆ دده‌ته‌ عه‌ره‌بان. ئه‌ف جۆره
به‌رواردکرنا و هه‌لسه‌نگاندنه‌ ژ دچنه‌ چوارچوقی
نیرینا ره‌گه‌زه‌رستییا شعوبیان. ئه‌م دشپین وه‌ک
نموونه‌ ناماژه‌یی بده‌ینه‌ ئیک ژ شیعیین مشه‌ختی کو

شاعیری وینەیهکی خەیاڵی ل روژا حەشری ئانکو روژا
رابوونا مریبان پیشکیش کریه. مشەختی دوو
وینەیین جیاواز ژ ئاری و عەرەبان پیشکیش دکەت:

ریژ و تۆرە، دەف ب خەندە، دلگوشاد
پرب سەبرن، چاف ل میهری داوهری
ئەو عەرەب بوون ل گەل ئەعراپی خو
شیر و تیر کیشان و وان مەیدان خواست
دەست قریژی، چرگن و جل گەند و بو
(مشەختی، دەستنقیس)

ل دەستیکی نەتەوہیین ئاری ب سەرکیشیا
زەردەشتی ئامادە دبن، ئەقە کۆمەکا مروۆقین ئارام و
پاکژ و تیگەهشتی و دلۆقانن، لی پشتی بیهنەکی
گروپەکی ئاژاوەچیان هیرشی دەیننە سەر مەیدانا روژا
حەشری و ئارامی و تەناهیی تیک دەن، ئەف مروۆقە
ژی عەرەبن کو ب کۆمەکا مروۆقین پیس و بیسەرۆبەر و
هۆف و بی شارستانیەت هاتینە وەسفکرن .

ئەلی گەلی کوردا فهیتە، تو ژبەر یابەلی نەرەف

گوند و باژیرت خرابکر، کەفتییە دەرەدەری

هەر وەکی (فردەوسی) گوتی : سەد تفو سەر تە، تفو

تو بترسی ژ مشکە خوړان یان ژ گۆلکە حیشتی

ئەلی کوریت زەردەشت و کاوہ مانە شەرمە هوون رەقین

بەر کوریت حەمشی و عەیشی، لیف وەکی ماری (مشەختی، 2012، ل156)

وہکو دیارە ل قیری شاعیر ب ئاشکرای دیژیت،
ئەوا ئەز دیژم بەردەوامیدانە ب پەياما فیردەوسی کو
بەری من نەفرەت ل عەرەبان کریه، ئەگەر ئەم
بیت:

چو بخت عرب بر عجم چیره گشت
 همه روز ایرانیان تیره گشت
 ز شیر شتر خوردن و سوسمار
 عه‌رب را به جایی رسیدست کار
 که تاج کیانی کند آروز
 تفو بر تو ای چرخ گردون، تفو (حمیدیان، 1381، ص 1383)

فرده‌وسی داخباره ب هندئ کو عه‌ره‌بیڼ
 بیابان‌نشین، یڼن ژبلی شیرئ حیشتري و مارمارؤکان چ
 تشتی دی نه‌خارینه، هاتینه و ده‌وله‌تا ئیرانی ژناڤبرینه،
 نه‌و تفی ل چهرخی گه‌ردوونی دکه‌ت و مخابنیڼ ب
 نه‌قی شکه‌ستی دبه‌ت. مشه‌ختی ژئ هه‌قرايه ل گه‌ل
 فرده‌وسی و حییه‌تی مایه ژ نه‌قی یه‌کئ کو چه‌وا
 عه‌رب ل سهر کوردان کو ژ نه‌ژاده‌کئ پاکژن زال
 بووینه، نه‌و ژئ عه‌ره‌بان ب مشکه‌خؤر و هه‌قالئ
 حیشتران وه‌سف دکه‌ت. هه‌ر چه‌وا هزرېکه‌ین و هه‌ر
 بیانویه‌کئ بیڼین، نه‌شېڼ گوتارا فرده‌وسی و
 مشه‌ختی ژ چوارچوڤئ ره‌گه‌زه‌رستیڼ ده‌رېڅین.
 نه‌گه‌ر نه‌م به‌رئ خو بده‌ینه شیعره‌کا مشه‌ختی دئ
 بیڼین کو هه‌قتیکستیڼه‌کا به‌یز دناڤه‌را شیعرا
 مشه‌ختی و یا فرده‌وسیدا هه‌یه. نه ب تنئ شیعرا
 مشه‌ختی ب هه‌مان کیشا شاه‌نامه‌یڼ هاتیه‌ نقیسیڼ،
 به‌لکو هه‌لگرا هه‌مان په‌یاما فرده‌وسیڼ ژئ. فرده‌وسی
 ل سهر زارئ یه‌زگردی وه‌سا ده‌رېاره‌ی عه‌ره‌بان
 دپه‌یقیت:

همانا که آمد شما را خبر
 که ما را چه آمد ز اختر به سر
 از این مارخوار اهرمن چهرگان
 ز دانایی و شرم بی بهرگان
 نه گنج و نه نام و نه تخت و نژاد
 همی داد خواهند گیتی به باد
 بسی گنج و گوهر پراگنده شد
 بسی سر به خاک اندر آگنده شد
 چنین گشت پرگار چرخ بلند
 که آید بدین پادشاهی گزند
 از این زاغ ساران بی آب و رنگ
 نه هوش و نه دانش، نه نام و نه ننگ (حمیدیان، 1381، ص 1353)
 مشه‌ختی ژئ هه‌ر ل سهر شوپا فرده‌وسی وه‌ها دېژیت:

هه‌می هوون دزانن چ ده‌رد و که‌سه‌ر
 ژ نه‌خته‌ر مه‌ کوردان کو هاتی ب سهر
 ژ ڤان مارخؤر و نه‌هریمه‌ن چه‌هره‌یا
 ژ ڤان زاغه‌ره‌شک و نه‌ئسل و نه‌ژاد
 نه‌دین و نه‌تؤره، نه‌رېز و نه‌ده‌ب
 هه‌می لاوئ کوردم براندن عه‌رب (مشه‌ختی، 2012، ل 197)

راسته کو شیعرا مشه‌ختی وه‌رگېرانا ده‌قاوده‌قا
 شیعرا فرده‌وسی نینه، لئ هه‌مان مه‌به‌ست و نارمانجا
 فرده‌وسی هه‌یه، هه‌تا وی راده‌ی کو دشېڼ بیژین
 وه‌رگېرانه‌کا ب ده‌ستکاریڼه. فرده‌وسی گانده‌یڼ ژ
 فه‌له‌ک و روژگارئ دکه‌ت کو عه‌رب ل سهر فارس و
 ئیرانیان زالکریڼه. مشه‌ختی ژئ هه‌ر ب نه‌قی ئاواپی
 ته‌ماشه‌ی زالبوونا عه‌ره‌بان ل سهر کوردان کریڼه.
 پشته‌ی نه‌قی یه‌کئ ژئ پرائییا بی رېزی و سالؤخدانئڼ
 کو ده‌ینه بکاره‌ینان، هه‌ر نه‌ون یڼن کو د شیعرا
 فرده‌وسیدا ده‌ینه دیتن (مارخور، نه‌هریمه‌ن چه‌هره،

زاغ، بئ نافع، بئ تهخت، بئ دين)، كهواته مشهختي ب ريكاهه هاندنا شيعره كي ل سهر هه مان كيش و قالبئ شاهنامه يئ و ب هه مبيزكرنا پرانييا وشه و دهربرينين وي، دقيت ههستي خو يئ دژه عه ربه بي ب پيشه ننگين شعويان و رو شنييرين دژه عه ربه بين ئارييي نه ژادقه ا- نه هريمه ن چه ره:

— نه هريمه ن چه ره نه ئه و، بئ ريز و سه ننگ

مشك و يه ربوع خور، ژ نامه ردان په شين (مشهختي، دهستنقيس)

ب- زاغ يان قه ل:

— كوند و زاغ چاوا نهشتن ل وار و باغستاني من

بلبلئ خو شيا مه لال بوو، د خه م و تالي شه ف و روژ (مشهختي، دهستنقيس)

ج- مشكخور و كوليخور:

— بوچي وه مشك و مهله خخور تيژكر و ئاني، چرا؟

هه ر ل زاخو تا حه له بچه، سو ت ب سه م و ئاگري (مشهختي، دهستنقيس)

د- هه قالي حيشترئ:

— ته عامئ وان هه تا ئه فرؤكه مشك بوو لگه ل حيشتر نفستينه و ژينه (مشهختي، 2012، ل 49)

— تف ل چاره ي حيشترا ته، رهت ل چار دار قه سپن ته

ته عه گال زي ره مزئ ماره، يانكو تو ماري گوري (مشهختي، 2012، ل 155)

3-4-2- گووتارا دژه عه ربه بي يا ئارييا په رستين نوي:

زولم زورييا كو رژيما شوئينيا به عسيان ل كوردان كرى؛ بوويه ئه گهر كو جارنا مشهختي په نايئ بو بوچوون و دهربرينين وان ئي بهت. ديارترين نموونه ئي ئه وه ده مئ مشهختي باسئ نيزيكبوونا نه ژادئ عه ربه بان ژ نه ژادئ مه يموونان دكهت كو په يوه سته ب ئه و ريزبه ندى و پله بين هيتلهرى يان لايه نگرين وي بو نه ژادين مروڤان داناي:

گووتارا دژه عه ربه بي نوي كو به ره مئ دژايه تيكرنا ئاريان ل هه مبه ر ساميان بوو و سه روكانيا وي بو هزر و ئايديو لؤژيا نازيين ئه لماني و سه ركرده يئ وان (ئادولف هيتلهر) ي دزقريت، كارتتيكرنا خو ل سهر مشهختي هه بوويه، هه رچه نده كو مشهختي وهك ئايديو لؤژيا ره گه زيه رست نه بوويه، لي چاره كا دي ئه و

— قيت ل بهر چاقئ مه وندبن، چه ند دز و مه يموون نه ژات

يهك هزار نفرين ل چاره ي حيشترا يئ پان ده كه م (مشهختي، دهستنقيس)

— پوشيمانم ژ دوستيا مه يموون نژاد و نه هريمان

خوليا مزگه فت و ديپران سهر سه ري هه ميان ده كه م (مشهختي، دهستنقيس)

نه‌ژادپه‌رستییا نوی تاراده‌یه‌کی زور ل ژیر
کاریگه‌رییا تیؤرا داروینی سه‌ره‌لدايه و گه‌شه‌کرییه،
وه‌کو دیاره ژی د تیؤرا داروینیدا مه‌یموون نیژیکیترین
گیانه‌وه‌ره ژ مرؤفان. د ئه‌وئ ریژه‌ندییا نه‌ژادییا کو
هیلتەر و پی‌ره‌وین وی باوهری پی هه‌بوون، نه‌ژادی
سامی د نزمترین پله‌یان دا و نیژیک ژ گیانه‌وه‌رران
هاتبوو پۆلین کرن، دیاره عه‌ره‌ب ژی وه‌کو به‌شه‌ک ژ
سامیان نیژیکی مه‌یموونان هاتبوونه دانان. مشه‌ختی
گه‌له‌ک جارن بۆ شکاندنا عه‌ره‌بان پشتبه‌ستن ب ئه‌قی
ریژه‌ندییا نه‌ژادپه‌رستانه کرییه:

تو نه زقز و نه‌ژاد داری، نه یاسا و نه دادکاری

دلێ پر کین و بی‌ماری، حه‌رامن شیر و پستانه

عه‌باين ته ته‌نی، دوونی، تو نیف پسمامی مه‌یموونی

تو که‌نگی بوویه سه‌رکۆنه ل کوردستان و ئوستان (مشه‌ختی، 2012، ل 319)

هه‌ر وه‌سا دی‌ژیت:

بتپه‌رست و بی وه‌فا و پیس و په‌لۆس

نیژیکن ژ مه‌یموونی یه‌کدوو پشت و چین (مشه‌ختی، ده‌ستنقیس)

ل جهه‌کی دی ژی دی‌ژیت:

دوو مه‌رته‌ب ژ مه‌یموون عه‌ره‌ب چیترن

نه زریوونگ و ته‌رخوون، گیا حیشتن... (مشه‌ختی، 2012، ل 219)

4- ئه‌نجام:

1- گه‌له‌ک جارن د شیعیین مه‌لاخه‌لیل مشه‌ختیدا
گووتاره‌کا ره‌گه‌زه‌په‌رستانه ل سه‌ر گووتارا نه‌ته‌وه‌بی و
نیشتیمانی زال دبیت.

2- گووتارا ره‌گه‌زه‌په‌رستانه‌یا (مه‌لاخه‌لیل مشه‌ختی)
پتر گووتاره‌کا دژه عه‌ره‌بییه و نه‌ته‌وه‌بی عه‌ره‌ب
دکه‌ته نارمانج.

3- گووتارا ره‌گه‌زه‌په‌رستانه‌یا دژه عه‌ره‌بییا مشه‌ختی،
زیده‌تر به‌ره‌م و رووژان و کارفه‌دانیه‌ی ل دژی ره‌فتار
و سیاسه‌تا ره‌گه‌زه‌په‌رستانه‌یا ده‌سته‌لاتدارین عیراقی،
ئانکو ره‌گه‌زه‌په‌رستییه‌کا ئایدیۆلۆژی نینه.

ل قییر پشته‌ی ئاماژ ب هندی دده‌ت کو عه‌ره‌ب
بی نه‌ژاد و بی ره‌سه‌نن و ب خرابی وه‌سفا وان دکه‌ت،
گووتارا خو ته‌قلی نه‌ژادپه‌رستییا هیلتەر و نازیبان
دکه‌ت و عه‌ره‌بان ب (نیف پسمامی مه‌یموون) یان (ب
ئیک دوو پشتان نیژیکی مه‌یموونان) یان (دوو
مه‌رته‌به‌ ژ مه‌یموونان چیترن) وه‌سف دکه‌ت. نه‌شیین
نکۆلی ل هندی بکه‌ین کو مشه‌ختی که‌فتیه‌ی ژیر
کاریگه‌رییا ره‌گه‌زه‌په‌رستییا نوی، ره‌گه‌زه‌په‌رستییه‌ک کو
دژی عه‌ره‌بان و تا راده‌یه‌کی د به‌رژه‌وه‌ندییا
کورداندايه، چونکه کورد ژ نه‌ته‌وه‌بیین ئارینه و د پله‌کا
بلندتر ژ عه‌ره‌بان هاتینه پۆلین کرن

زيات، احمد حسن. 2008، تاريخ الادب العربي للمدارس الثانوية و العليا، ط24، دار نهضة مصر للطباعة و النشر، القاهرة.

سعد، جويلا بلنديل، 2007، صورة العرب في الادب الفارسي الحديث، ترجمه: صخر الحاج حسين، قدمس للنشر و التوزيع.

شرف الدين، خليل. 2004، ابي نواس، الموسوعه الادبيه المسيره، ج1، منشورات مكتبة الهلال، بيروت. ضيف، شوقي. تاريخ الادب العربي، ج3، العصر العباسي الاول.

عاشور، محمد. 1986، التفرقه العنصريه، القاهرة. كرمانج، شيركو. 2015، الهوية و الامة في العراق، دار الساقى، بيروت.

لو، ايان. 2015، العنصرية و التعصب العرقي من التمييز الى الإبادة الجماعية، ترجمه: عاطف معتمد و الاخرون، القاهرة.

مارشال، جوردون. 2000، موسوعة علم الاجتماع، ترجمه: محمد زايد و الاخرون، مجلد الثاني، من منشورات مجلس الاعلى للثقافة.

— گوفارا:

آدياب، احمد. 2017، الشعوبية في العصر العباسي مهيار الديلمي نموذجاً، e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar، Apr i l - 2017 Volume:9 Issue:1، Dergisi (17)، ص243.

— نه نترنيت:

اعلام الامم المتحدة، 2003، المؤتمر العالمي لكافة العنصرية و التمييز العنصري و كره الاجانب و مايتصل بذلك من التعصب، الاعلان و برامج العمل، من منشورات اداره شؤون الإعلام بالأمم المتحدة، نيويورك، www.un.org

الجندي، احمد. 2012، القومية ليست عنصرية، <https://www.almqaal.com> العمري، عادل. 2012، جذور العنصريه العربيه، 2012، ص26، <https://foulabook.com/ar/book>

4- ئيك ژ سيمايين گووتارا ره گه زپه رستانه يا دژه عه ره بيبيا مشه ختي گشتاننده، ئانكو نه و هيرشئ دبه ته سه ر ته قايا عه ره بان.

5- ده مي گووتارا ره گه زپه رستانه ل سه ر شيعرين مشه ختي زال دبيت؛ دابونه ريت و ميژوو و ژينگه ها عه ره بان دكه فنه بهر هه وا شكاندن و بن بهاكرني.

6- مشه ختي په نايئ بو گووتارا ره گه زپه رستانه يا شعوييان دبه ت و مفاي ژ شيعر و درووشمين پيشه ننگ و ناقدارين شعوييان وه ردگريت.

7- جارنا مشه ختي بوچوونين ئاريا په رستين نوي، بين داخبار ب ئايديو لؤژيا نازيبان، ل دژي عه ره بان بكار ده ينيت.

5- ليستا ژيده ران

أ- ب زمانئ كوردئ:

مشه ختي، مه لاهه ليل. 2012، نه وزاد مه لاهه ليل و كامه ران ابراهيم مشه ختي. ، ديوانا مه لاهه ليل مشه ختي، وه شانخانه يا سپيرئز، دهوك.

مشه ختي، مه لاهه ليل. ديوانا مشه ختي، ده ستنقيس.

مشه ختي، مه لاهه ليل. 1993، به عسنامه، ده ستنقيس.

ب- ب زمانئ عه ره بي:

— په رتووك:

اندرسون، بندكت. 2009، الجماعات المتخيلة تأملات في اصل القومية و انتشارها، ترجمه: ثائر الديب، بيروت. بيطام، مصطفى. 1995، مظاهر المجتمع و ملامح التجديد من خلال الشعر في العصر العباسي الاول، ديوان مطبوعات الجتمعيه، بن عكنون، الجزائر.

حجاب، محمد بنيه. 1961، مظاهر الشعوبية في الادب العربي حتى نهايه القرن 3 هـ، مكتبه النهضة، مصر. الدوري، عبدالعزيز. 1986، الجذور التاريخيه لشعوبيه، ط4، دار الطليعه لطباعه و النشر، بيروت.

ترمه، بشارت و جعفری، ناهید. 1394، بررسی و تحلیل حس وطن پرستی در آثار منتخبی از شاعران دوره شعوبیه، فصلنامه علمی پژوهشی زبان فارسی، دانشگاه ادبیات و زبان های خارجی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج، سال هفتم، شماره بیست و سوم، تابستان.

حسینعلی ممتحن. 1370، نهضت شعوبیه، جنبش ملی ایرانیان در برابر خلافت اموی و عباسی، تهران.

خاکرند، شکرالله. 1398، سیاوش یدالهی، تأییر ایدئولوژی ناسیونالیسم عرب بر شکاف های اجتماعی عراق (1921-1991م)، فصل نامه علمی پژوهش نامه تاریخ اسلام، سال نهم، شماره سی و پنجم، پاییز.

شفر، ریچارد. 1391، فرهنگ فشرده جامعه‌شناسی، ترجمه: حسین شیران، نشر: جامعه‌شناسی شرقی، تهران.

صفا، ذبیح الله. 1313، شعوبیت فردوسی، مجله مهر، سال دوم، شماره 5.

یوسفی، محمد رضا. 1390، اندیشه های شعوبی در شعر رودکی، مجله علوم ادبی، دانشکده ادبیات و علوم اسلامی دانشگاه قم، بهار و تابستان.

— نه‌نترنیت:

بالیبار، اتین. 1394، نژادپرستی و ناسیونالیسم، ترجمه: هیمن برین، واحد نشر انترنتی پروبلماټیکا، <http://problematicaa.com>.

علوی، شاهد. 2015، عرب ستیزی در ایران، قوم مدارانه یا <https://www.bbc.com> بازتاب نژادپرستی فرهنگی،

ویکی پدیا، 2021، نازیسم و نژادپرستی، <https://fa.wikipedia.org/wiki>.

ویکیپدیا، 2021، العنصریه فی العالم العربی، <https://ar.wikipedia.org>.

مکتب حقوق الانسان جامعه منیسوتا، 1974، الاتفاقية الدولية لقمع جريمة الفصل العنصري و المعاقبة علیها، <http://hrlibrary.umn.edu>.

التمیمی، ناهده. 2008، هل يعرف العرب این صنفهم هتلر، www.burathanews.com.

نیما، آ. 2016، کیف جعلنا التطور نخاف الاجانب، <https://real-sciences.com>.

ویکیپدیا، 2021، رهاب الاجانب، <https://ar.wikipedia.org/wiki>

ج- ب زمانی ئنگلیزی:

Asgharzadeh, Alireza. 2007, Iran and the challenge of Diversity: Islamic Fundamentalism, aryanist racism and Democratic Struggles, Palgrave Macmillan. Wien, Pete. 2006, Iraqi Arab Nationalism, New York, Routledge. Wimmer, Andrea 2002, Nationalist exclusion and ethnic conflict. England, Cambridge University Press

د — ب زمانی فارسی:

— په‌رتووک:

— گوڤار:

بلداجی، سیروس برنا. 1383، شیعیان عراق برسی وضعیت جامعه شناختی، فصل نامه شیعه‌شناسی، سال دوم، شماره 7، پاییز.

الانفعال العنصري في خطاب القومي ل(ملاخيل مشختي)

الخلاصة

للعنصريه جذور تمتد عبر العصور الماضيه، مع هذا تعد العنصريه من اكبر المشاكل و المعضلات الثقافيه و الايديولوجية و السياسيه لعالمنا المعاصر. بسب اهمية هذه الظاهرة و تأثيرها الكبير على العالم ، لا يخلو ادب اي امة من الامم من مواقف مناصرة او معارضة لهذه الظاهرة. في بعض الاحيان و تحت تأثير الضغوطات و العوامل المتعدده سيطر نوع من الخطاب العنصري على خطابات القومية و الوطنية للشعراء و الكتاب الكورد. و يعد ملاخيل مشختي احد الشعراء المعاصرين في الادب الكردي، الذي لجأ احيانا في اشعاره الى الخطاب العنصري. و هذه الدراسه محاولة لابرار اسباب و عوامل ظهور و ايضاح خصائص و مصادر هذا الخطاب لدى شاعرنا. و فرضية هذه الدراسه هي أن الشاعر لجأ الى الخطاب العنصري و لكن يعد هذا الموقف نتيجته انفعال و ردة فعل و لا يعد موقفا ايديولوجيا. وقد اعتمدنا في هذه الدراسه على المنهج الوصفي- التحليلي.

كلمات مفاتيح: العنصريه، التفرقة العنصرية، القومية، خطاب، انفعال

RACIAL EMOTION IN THE NATIONAL DISCOURSE OF MALA KHALEEL MISHAKHTI

KAMERAN IBRAHIM KHELIL and SHIVAN QASIM HASAN

Dept. of Kurdish language, Faculty of Humanities, University of Zakho, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

Despite the fact that the roots of racism are deeply-ingrained in the history and is sometimes regarded as something of the fact, it is now considered one of the largest cultural, ideological, and political ordeals and issues of our present day world. Due to the importance of this phenomenon's impact on the world, literature of all nations is not free from anti and pro-racism positions. Affected by various sources of pressures and other factors, racial discourse dominated the national and patriotic rhetoric of Kurdish writers and poets. Mala Khaleel who is regarded as one of the contemporary Kurdish poets in the Kurdish literature, sometimes resorted to racial discourse in his poems. This study is entitled (Racial Emotion in the National Discourse of Mala Khaleel Mishakhti). It is an attempt to demonstrate the reasons and factors behind the presence of this phenomenon in his poem, and to figure out its source and characteristics. The hypothesis of this study is that the poet employed racial rhetoric in his poems which is not ideologically triggered, but it is rather the result of actions and reactions. In this study, the analytical and descriptive approach is utilized .

KEY WORDS: Racism, Racial Discrimination, Nationalism, Discourse, Emotion.